MINISTERUL EDUCAȚIEI AL REPUBLICII MOLDOVA

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

LARISA CUZNEȚOV

PEDAGOGIA ȘI PSIHOLOGIA FAMILIEI

SUPORT DE CURS

Chișinău, 2014

CZU
C

Aprobat pentru editare de Senatul UPS „Ion Creangă” din Chişinău

Recenzenţi:
Carolina Platon, dr. hab., prof. univ., USM
Carolina Calaraş, dr., conf. UPS „I. Creangă” din Chişinău

Descrierea CIP a Camerei Naţionale a Cărţii

Cuzneţov Larisa. Pedagogia familiei. Suport de curs. Univ. Ped. De Stat „I. Creangă” din Chişinău. Chişinău: Primex-Com S.R.L., 2013. – 77 p.

Bibliogr. p.75-76 (30 tit.)
ISBN
200 ex.

ISBN

CUPRINS

INTRODUCERE

Importanța familiei în formarea şi devenirea personalității umane este incontestabilă. *Cei şapte ani de acasă* îşi lasă amprenta pentru toată viața omului, deschizându-i calea spre producerea sinelui prin interiorizarea valorilor familiale, valorilor naționale şi a celor general-umane. Familia ne învață a iubi, a prieteni, a colabora, a munci, a crea frumosul, a perpetua tradițiile spiritualității, eticii şi moralei creştine. În familie copilul învață a fi om, personalitate, un bun soț sau o bună soție, un părinte eficient şi un bunic sau bunică înțeleaptă.

În esență familia constituie pilonul de bază al promovării valorilor umane şi culturii societății.

Antropologul britanic **John D. Unwin** a efectuat un şir de cercetări profunde privind apariția, dezvoltarea şi dispariția a 80 de civilizații pe parcursul a 4 mii de ani. El a descoperit un fenomen interesant pe care-l consideră legitate. În toate civilizațiile se debuta cu un ansamblu de norme morale conservatoare, familia având un rol central în consolidarea acestora.

Mai apoi, afectată de poluarea şi liberalizarea valorilor, familia pierdea din statutul ei de odinioară, iar civilizația intra într-un declin care accelera dispariția ei [Apud 9].

Sondajul realizat recent în rândurile adolescenților, tinerilor (15-25 ani) şi a familiştilor debutanți a demonstrat că 92% din subiecții investigați au plasat *familia* printre primele trei valori importante pentru ei. Familia ca valoare a concurat cu *sănătatea* şi *profesia*, iar 83% din subiecți susțin necesitatea studierii disciplinelor sau cursurilor ce țin de problematica vieții de familie, etica şi psihologia relațiilor familiale.

Un viitor specialist cu studii universitare/licență sau masterat (fie pedagog, medic, psiholog, inginer etc.) şi cetățean al statului nostru,

trebuie să fie apt să-şi întemeieze şi dirijeze o familie durabilă, să-şi educe copiii în conformitate cu valorile autentice şi să promoveze cunoştinţele în domeniul eticii, psihologiei şi pedagogiei familiale.

Programul de masterat *Consilierea şi educaţia familiei* este unul complex, prospectiv, axat pe pregătirea specialiştilor în domeniul consilierii familiei, adulţilor şi copiilor, în situaţii dificile, de criză, la fel, are ca scop promovarea valorilor fundamentale, naţionale şi familiale.

Oportunitatea studierii cursului *Pedagogia şi Psihologia familiei* ține de problematica familiei și rezultă din necesitatea formării atitudinilor pro-familie şi a competenţelor de consiliere şi cunoaştere a particularităţilor formării şi menţinerii unui mod sănătos de viaţă a unei familii durabile; a armonizării relaţiilor familiale, și, deci, de modificare a comportamentelor privind cultura relaţiilor intra- şi inter-generaţionale în cadrul familiei.

Tema 1

PROBLEME INTRODUCTIVE. FAMILIA DIN PERSPECTIVĂ SOCIOPSIHOPEDAGOGICĂ

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	CONȚINUTURI
• Să identifice obiectul de studiu al PPF și abordările teoretice din domeniul vizat; • să analizeze familia din perspectivă socio-psihopedagogică; • să argumenteze importanța educației pentru familie.	**Subiectul 1. Probleme introductive. Familia din perspectivă sociopsihopedagogică.** Definirea PPF ca știință și disciplină de studiu. Caracterul teoretic și aplicativ al PPF. Delimitări conceptuale: cuplu; familie; educație pentru familie/EF. Evoluția socio-istorică și psihoemoțională a structurilor de tip familial: de la promiscuitate – la familia monogamă. Excurs istoric în apariția și evoluția familiei și a educației pentru familie. Familia din perspectivă sociopsihopedagogică. **Concepte-cheie:** - Familie - Cuplu - Educația pentru familie - Perspective sociopsihopedagogice.

REPERE TEORETICE:

Delimitări conceptuale: familia și educația pentru familie

Cuvântul ***familie*** este de origine latină și înseamnă un grup de persoane unite prin relații de filiație naturală. Dicționarul enciclopedic ne oferă următoarea definiție: *familia este o formă de comunitate umană întemeiată prin căsătorie, care este formată din soți și din copiii*

acestora. Familia ca fenomen sociouman este cercetată din mai multe perspective. Societatea în ansamblul ei exercită o puternică influență educativă asupra individului, iar familia reprezintă mediul social primar care canalizează, organizează şi realizează acest proces.

Sociologii şi juriştii consideră familia drept o instituție socială, o formă de relații sociale dintre oamenii legați între ei prin căsătorie sau filiație naturală. Din familie fac parte soții, părinții şi copiii, uneori şi alte persoane între care există relații de rudenie. Familia ia naştere, de regulă, prin căsătorie. În mod obişnuit, familia este creată din părinți şi copii între care se stabilesc următoarele tipuri de relații: a) de căsătorie: dintre soți; b) dintre părinți şi copii; c) dintre alte persoane care mai fac parte din familie [7].

Antropologii şi sociologii consideră familia drept o formă specifică de conviețuire dintre bărbat şi femeie care reprezintă şi o realitate biologică, ce are ca scop procrearea şi perpetuarea genului uman. Familia şi căsătoria sunt două fenomene diferite. Dilema priorității căsătoriei şi a familiei se discută în ştiință până în prezent, însă concluzii tranşante vizavi de aceasta nu s-au realizat nici în domeniul teoriei şi nici în domeniul empiric [1; 2; 9; 12; 21; 22; 29].

Fiecare recensământ al populației, scrie **В. И. Зацепин** (1991), demonstrează un fenomen social foarte interesant: *numărul femeilor căsătorite prevalează asupra numărului bărbaților căsătoriți*. Aceasta se întâmplă din cauza că unul şi acelaşi fenomen, căsătoria, este, de facto, apreciat diferit de bărbați şi de către femei [29].

Cercetările realizate au demonstrat că *viața în comun femeile o consideră căsătorie, adică o declară egală cu căsătoria juridică, iar bărbații o consideră concubinaj, apreciindu-se ca persoane libere* [Apud 9].

Din perspectivă sociologică şi juridică, *căsătoria reprezintă o instituție socială deosebită, care sancționează şi reglementează relațiile dintre genuri, bărbat şi femeie*. Aceste raporturi, fiind reglementate de

lege, capătă un caracter social juridic, dar, totodată, şi educativ, foarte important. După esenţa lor, relaţiile familiale cuprind diverse aspecte: personal (intimitate, simpatie, ataşament etc.), patrimonial (ce se referă la bunurile materiale, în raport cu care membrii familiei posedă drepturi şi obligaţii) şi nepatrimonial (lipsite de conţinut economic). Cu alte cuvinte, căsătoria reprezintă un mijloc tradiţional de întemeiere şi control al familiei, un factor şi, în acelaşi rând, un instrument de protecţie şi dezvoltare a societăţii umane, care a trecut proba timpului.

Căsătoria şi familia sunt fenomene şi concepte absolut diferite, dar care interrelaţionează şi interferează permanent. Ca fenomene sociale, căsătoria şi familia sunt strâns legate, însă pot fi şi separate: familia poate exista în afara căsătoriei, iar căsătoria poate exista fără familie. Prin urmare, căsătoria legitimează crearea familiei, dar nu determină procesul complex de formare a acesteia. **Căsătoria reprezintă mecanismul prin care statul fixează raportul soţ-soţie, însă crearea, menţinerea, existenţa sau, dimpotrivă, destrămarea familiei depinde numai de dorinţa, competenţa şi conduitele ambilor indivizi.**

Din perspectivă juridică, familia are 3 caracteristici esenţiale: a) relaţii de căsătorie şi de filiaţie; b) traiul în comun; c) bugetul comun [7].

Din perspectivă sociologică se insistă asupra caracterului contextual-istoric al definiţiei. Singularul *familie* se evită, deoarece realitatea extrem de variată impune utilizarea pluralului familii [19; 20; 21; 22 etc.].

Din punct de vedere pedagogic ne interesează în primul rând raportul familie – educaţie. Acest fapt ne orientează spre *definiţia uzuală*, acceptată de autorii mai multor teorii sociologice (P. Durning, 1995; M. Segalen, 1996; E. Stănciulescu, 1997 etc.), care este redată, în opinia lui E. Stănciulescu, printr-o formulă concisă, dar explicită şi precisă: **Familia reprezintă o unitate socială constituită din adulţi şi copii, între care există relaţii de filiaţie naturală sau socială**.

În conformitate cu aprecierile savanților din domeniul psihologiei şi pedagogiei la care aderăm, **familia reprezintă un microgrup social, o *celulă elementară* a societății, a neamului, care realizează un ansamblu de funcții biologice, psihologice, educative, economice, sociale, culturale, conturând habitusul primar al individului.** ***Familia este mediul natural, firesc, cel mai apropiat şi necesar pentru dezvoltarea şi formarea personalității umane*** (Ph. Ariès, 1963; H. Aysenck, 2002; И. В. Гребенников, 1986; C. Narly, 1996; Larisa Cuyneţov, 2004; 2009 etc.); I. Slavici, 1967; Э. Г. Эйдемиллер, 1999; I. Nicola, 1993 etc.).

De aici şi specificul, dar şi diversitatea tipurilor de familii, a relațiilor interpersonale ce se stabilesc între membrii acestui grup social. Este incontestabil faptul că familia reprezintă un produs al dezvoltării istorice.

Fiecărei formațiuni social-economice îi corespunde un anumit tip de relații conjugal-familiale. Analiza retrospectivă a acestora ne va permite să înțelegem fenomenele negative care însoțesc familia chiar de la începuturile ei.

Pe măsură ce creşte numărul de comunități sociale în care puteau fi incluşi oamenii (de vârstă, profesie, producere, cluburi pe interese, şcoală etc.), familia cedează o parte din funcții acestora, însă, de la apariția ei până astăzi, familia deține un rol prioritar în viața societății ca mijlocitor al inserției sociale.

Antropologii consideră familia drept unitate socială fundamentală, care a trecut o cale lungă şi controversată de la forma relațiilor de promiscuitate, ***relații de tip endogamic***, o formă genetică de conviețuire a bărbaților şi femeilor, care erau reglate numai de instinct şi trebuințele biologice ale individului, până la cele contemporane, bazate pe sentimente de dragoste, stimă şi responsabilitate [29]. *Fenomenul promiscuității* provoca conflicte profunde care subminau

existența tribului și societatea a introdus anumite restricții – *tabuuri* pentru a regla relațiile sexuale dintre genuri.

Indivizii care încălcau aceste interdicții erau aspru pedepsiți,

iar în societatea umană apare un element de cultură, dar și o contradicție dintre biologic și social, ce s-a înrădăcinat puternic în psihicul uman și a stabilit conduitele omului primitiv la limitele hotarului moral-etic: *nu se admite*. Acest fenomen a provocat apariția unor relații noi de tip exogamic: bărbații, privați de dreptul de a întreține relații sexuale cu femeile din tribul său, intrau în relații intime cu femeile din alte triburi.

Exogamia, numită adulter primitiv, a fost, de fapt, o primă formă de revoltă a naturii biologice umane împotriva instalării dictatului din partea socialului. Treptat, relațiile exogame au demonstrat prioritățile sale biologice: urmașii de la aceste raporturi erau mult mai viguroși, rezistenți și viabili. În felul acesta, relațiile endogame au fost treptat absolut interzise, iar cele exogame au evoluat, s-au stabilit și s-au fixat prin obiceiuri, dând naștere la o formă inițială de reglare socială a relațiilor între genuri, care astăzi se numește *căsătorie*. *Prima formă a căsătoriei a fost cea duală – gentilică de grup*, în care toți bărbații unui trib aveau dreptul să întrețină relații sexuale cu toate femeile altui trib, și, invers. Această formă de conviețuire a existat până la sfârșitul epocii de piatră. În interiorul acestei forme de conviețuire apar, la un anumit moment, niște relații selective de atitudine și atașament deosebit față de un bărbat sau o femeie, ceea ce a dat naștere unor raporturi prioritare, care prin intermediul obiceiurilor s-au consolidat și au trecut într-o nouă formă – *căsătoria pară*. În cazul dat se uneau doar o femeie și un bărbat, de la început o formă de conviețuire instabilă, în care indivizii trăiau împreună, dar munceau separat în triburile sale și puteau constitui concomitent câteva perechi deosebite de căsătorie [17; 19; 21; 22; 29 Apud. 9].

Paternitatea în acest caz nu se putea stabili, relațiile de filiație fiind stabilite pe linia maternă. Copiii născuți de o femeie anumită aparțineau aceluiași neam, la care aparținea femeia. Bărbații și femeile aveau gospodării separate. Dacă bărbatul aducea o parte de bunuri, mai cu seamă, hrană femeii și copiilor ei, aceasta știrbea avuția tribului său, la care aparținea. Cu alte cuvinte, bărbatul crea condiții mai favorabile altui trib și nu celui la care aparținea. Ca rezultat, chiar de la începuturile sale, familia primitivă provoacă anumite dificultăți, intra în contradicție cu întreaga comunitate gentilică [1; 2; 21; 29].

În epoca de bronz și cea de fier, concomitent cu apariția agriculturii și a dezvoltării meșteșugurilor, se creează condiții favorabile pentru ca perechea ce conviețuia împreună și avea copii să se separe și să-și întrețină copiii singură. Familia de acest tip se desparte treptat de gintă și-și mobilizează eforturile în organizarea gospodăriei și creșterea copiilor săi. Relațiile între genuri se consolidează, acum fiind posibilă stabilirea paternității, iar responsabilitatea pentru protecția familiei și a copiilor – trece la bărbat [9; 29].

Acesta a fost modul de transfer al relațiilor matriarhale în relații patriarhale, iar relația de rudenie a început să se considere pe linia bărbatului. În schimbul familiei gentilice de grup se instaurează un tip superior de familie, *familia monogamă*, ce se caracterizează prin relația unui singur bărbat cu o singură femeie.

Istoric, monogamia se consolidează în același timp cu apariția proprietății private asupra mijloacelor de producere și a dispersării societății pe clase. Femeia trecea cu traiul la bărbat, în familia lui, și împreună cu copiii se supunea autorității acestuia. Astfel, egalitatea soților a luat sfârșit. O dată cu trecerea la societatea feudală a fost stabilită căsătoria obligatorie bisericească/religioasă. Este necesar să facem în acest context o remarcă: familia patriarhală a existat și există nu numai sub forma monogamiei, ci și sub forma poligamiei, când un

singur bărbat poate avea câteva femei în calitate de soții (harem). *Poligamia* există în unele țări musulmane, însă la păturile civilizate ale populației se observă anihilarea ei treptată.

Istoria cunoaşte şi o altă formă de căsătorie – *poliandria*, când o femeie poate avea câțiva bărbați. Ea se poate întâlni la unele triburi din India, Tibet, America de Sud. Astfel, de exemplu, în India soția fratelui mai mare devenea soție a tuturor fraților, creând familia fraternă. Femeia în astfel de condiții ocupă o poziție socială înaltă, iar relațiile dintre rude sunt destul de binevoitoare [29].

În etapa istorică de dezvoltare, când apare proprietatea privată, se schimbă şi relațiile familiale între soț şi soție, bărbatul devenind întreținătorul principal, mai cu seamă în cazul când mijloacele de producere îi aparțineau. Drept consecință, în societate situația femeii în general, şi, în familie, în particular, s-a înrăutățit considerabil. Instaurarea raporturilor de moştenire a avuției a plasat în centrul atenției problema paternității biologice. Bărbații devin cointeresați ca urmaşii din cuplul format să fie neapărat ai lor, iar femeile s-au ales încă cu o interdicție strictă ce viza păstrarea virginității până la căsătorie şi a fidelității în cadrul acesteia. Infidelitatea soției era considerată şi de religie drept păcat mare. Biserica catolică, şi cea ortodoxă, ambele erau foarte exigente față de relațiile familiale şi propagau o cultură de supunere a femeii/soției – bărbatul/soțului.

În marea majoritate a țărilor din Europa, statul apăra interesele bărbaților, astfel în Franța, la mijlocul sec. al XIX-lea, infidelitatea soției era sancționată cu întemnițarea acesteia pe un termen de 2 ani.

În principiu, teoretic, forma monogamiei patriarhale instaura egalitatea genurilor: bărbatul putea avea numai o soție, iar femeia – numai un soț. În realitate însă această egalitate avea un caracter formal: opțiunii femeii nu i se acorda atenție chiar nici în momentul alegerii partenerului de viață.

Analiza retrospectivă ne demonstrează că în afara familiei monogame, în epoca sclavagistă bărbatul/stăpânul de sclavi avea drept să întreţină relaţii sexuale cu sclavele sale, chiar în detrimentul dorinţei acestora. Copiii născuţi din aceste relaţii se considerau proprietate a stăpânului.

Anume *existenţa sclaviei alături de familia monogamă*, menţiona **Fr. Engels**, *prezenţa sclavelor tinere, frumoase, aflate în proprietatea şi la dispoziţia bărbatului, au imprimat monogamiei, chiar de la început, caracterul ei specific: transformând-o într-o monogamie pentru femei, dar nu şi pentru bărbaţi*. Trebuie să menţionăm că şi instituţia socială a heterelor a condiţionat cu o mai mare forţă încălcarea monogamiei din partea bărbaţilor. Desigur că acest fenomen negativ a provocat un alt fenomen negativ, care, la fel, a fost elucidat de Fr. Engels: *în pofida faptului că bărbaţii au obţinut victorie asupra femeilor, laurii de biruitori bărbaţilor s-au apucat să le încunune femeile. Alături de monogamie şi heterism apare fenomenul social de preacurvie, interzis strict, aspru pedepsit, dar de nedezrădăcinat* [Apud 9; 29].

Bazându-ne pe ideea promovată de cei mai mulţi dintre pedagogii moderni (O. Ghibu, 1995; I. Slavici, 1967; Morval M.V.C., C. Narly, 1997; I. Gh. Stanciu, 1990; G. Biron, 1994; V. Mândâcanu, 2006 etc.), care rezidă în faptul că educaţia reprezintă un fenomen social, deci specific uman şi din necesitatea percepută de omul adult pentru a transmite experienţa de viaţa generaţiilor tinere, ţinem să precizăm că la etapa dezvoltării unei societăţi umane, educaţia era aceeaşi pentru toţi copiii. Cu timpul, apare practica iniţierii, ca o formă mai organizată a educaţiei, ce se reducea la pregătirea tinerilor pentru trecerea la viaţa de adult.

Apariţia statului, religiei, muncii de producere, proprietăţii private şi a mecanismului schimbului influenţează evoluţia educaţiei, conţinutul şi strategiile de formare a personalităţii

În virtutea unei analize interdisciplinare, în baza investigaţiilor pedagogice, antropologice, istorice, sociologice şi dintr-o perspectivă logică, conchidem că *educaţia pentru familie*, în sensul atribuit de noi, este marcată social: apariţia şi promovarea familiei monogame, deoarece fenomenul în cauză cerea de la individ eforturi mari la nivel de comportament, voinţă, morală, ceea ce necesită o anumită cultură, deci şi o educaţie adecvată. Credem că un indice important al educaţii pentru familie poate fi stabilitatea familiei, însă nu şi calitatea relaţiilor familiale.

În această ordine de idei, nu putem să nu semnalăm evenimentele esenţiale ale secolului XX și impactul negativ al acestora asupra căsătoriei şi familiei: primul Război Mondial, Revoluţia Rusă din 1917, întemeierea dictaturii proletariatului şi a Statului Sovietic, al doilea Război Mondial, mişcarea feministă din Europa şi America, revoluţia sexuală din anii ’60 – ’70, promovarea unor politici educaţionale şi de gen distorsionate au diminuat statutul şi importanţa familiei.

Sintetizând putem conchide că consecinţele acestor evenimente diferă de la un popor la altul, de la o ţară la alta, dar prin esenţa sa au avut şi un rol de catalizator în dezvoltarea culturii, educaţiei, identificarea problemelor lumii contemporane, ce s-au soldat cu apariţia *noilor educaţii*, în calitate de răspunsuri concrete ale sistemelor educaţionale, care au ca scop formarea unei personalităţi armonioase, libere, creative tolerante, apte pentru a respecta drepturile omului şi democraţia, a trăi în pace şi a realiza protecţia mediului şi a omului, a deveni şi a fi un eficient familist şi un bun părinte.

În baza celor expuse anterior şi a concluziilor antropologilor ce studiază experienţa de viaţă a oamenilor organizaţi social ca în preistorie, cum sunt comunităţile ce locuiesc în junglele Americii Latine, savanele africane şi unele insule din Oceania, putem conchide că familia în evoluţia sa a trecut prin două mari etape de dezvoltare: *poligamia şi monogamia.*

Relațiile dintre genuri au cunoscut următoarea evoluție: *promiscuitate*a, formă genetică de conviețuire a bărbaților și femeilor, caracterizată prin *relații de tip endogamic*, reglate de instinct și trebuințele biologice ale individului; *relațiile de tip exogamic*, proprii într-o formă mai simplă grupului primitiv, ginții și tribului, cizelându-se, mai întâi, sub influența interdicțiilor de tipul *tabu-urilor*, apoi a obiceiurilor și culturii.

Căsătoria apare sub forma sa inițială *dual-gentilică de grup*, transformându-se treptat în căsătorie pară/monogamă, care a condiționat transferul *relațiilor matriarhale în relații patriarhale* [Apud 9; 18; 29].

Concomitent cu apariția proprietății private se schimbă și relațiile familiale între soți, bărbatul devine întreținătorul principal al familiei, mai cu seamă în cazul când mijloacele de producere îi aparțineau. Instaurarea raporturilor de moștenire a bunurilor materiale a plasat în centrul atenției problema paternității, iar situația femeii devine subordonată și strict controlată pentru ca soțul să fie sigur că copiii sunt ai lui.

Teoretic, forma monogamei patriarhale instaura egalitatea genurilor: bărbatul putea avea numai o soție, iar femeia, numai un soț. În realitate însă această egalitate era aparentă, avea întotdeauna un caracter formal, existând din timpurile cele mai vechi instituția socială a heterelor, care în modernitate a fost înlocuită cu casele de toleranță.

Educația, apărută ca fenomen social odată cu dezvoltarea umanității, derulează în procesul vieții cotidiene, cu timpul transformându-se într-o practică de inițiere, o formă mai organizată a educației privind pregătirea tinerei generații pentru viața de adult, pe care o putem considera o prima modalitate de a pregăti tinerii pentru viața de familie în cadrul și prin intermediul familiei și comunității.

Dintr-o perspectivă antropologică și în virtutea evenimentelor cronologice analizate putem conchide că educația într-un sens mai

apropiat de cel ce înseamnă *pentru familie* se observă în comunitatea umană concomitent cu apariția și promovarea familiei monogame.

Apariția conceptului de *educație pentru familie* constituie o etapă calitativ nouă în evoluția conceptelor din domeniul științelor educației, a reprezentărilor și judecăților cu privire la demersul educațional ce vizează formarea și dezvoltarea personalității în vederea realizării rolurilor familiale, deschiderea acestuia spre imperativele lumii contemporane [9].

Geneza conceptului *educația pentru familie* include următoarele fenomene:

- în ultimele decenii ale secolului XX politicienii și savanții din diverse domenii au identificat noi tipuri de probleme sociale, printre care și problema deteriorării familiei, care se impun atât prin caracterul lor complex și grav cât și printr-un proces rapid de globalizare;
- imperativul dezvoltării adecvate a familiei este formulat în programele și recomandările UNESCO, definit în anul 1978 și promovat de această organizație internațională după 1990, în formula *educația pentru valori*, abordată cu referire la om și *problematica lumii contemporane privind domeniul moral și civic, natura și mediul înconjurător cultural și tehnologic. În această categorie sunt incluse: educația pentru cetățenia democratică, educația pentru munca de calitate, educația pentru viața privată* [9];
- implementarea cursului de *Etică și psihologie a vieții de familie* în clasele superioare ale școlii medii de cultură generală în fosta URSS începând cu anul 1984, în pofida unor carențe ideologice ale acestuia, a demonstrat interesul adolescenților pentru studierea diverselor aspecte ale vieții de familie;

- desemnarea unui domeniu separat al educației – *educația pentru viața de familie și economia modernă*, pe care **G. Văideanu** îl consideră prioritar pentru deceniile 2001-2020 [24];
- cercetările psihopedagogice din domeniul educației sexuale reflectă ideea conform căreia revoluția sexuală n-a soluționat problema fericirii umane și n-a contribuit la consolidarea familiei, iar abundența de informații privind viața sexuală reprezintă o condiție importantă și necesară, dar nu și una suficientă pentru crearea unei familii armonioase.

Din studiile de antropologie pedagogică și etnologie desprindem ideea esențială conform căreia o lume în perpetuă schimbare cere o adaptare rapidă și responsabilă a personalității umane la condițiile inovațiilor și ale reformelor sociale, însă necesită și o ancorare echilibrată în astfel de valori eterne precum este familia.

Activități de învățare:

1. *Identificați specificul familiei din perspectiva sociopsihopedagogică.*
2. *Analizați evoluția socio-istorică a familiei și a educației pentru familie.*
3. *Precizați abordările teoretice privind evoluția familiei.*
4. *Argumentați importanța educației pentru familie.*

Tema 2

FAMILIA: AUTOCUNOAŞTEREA, DRAGOSTEA CONJUGALĂ ŞI PROIECTAREA PERSPECTIVELOR VIEȚII

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	CONȚINUTURI
• Să identifice aspectele psihoemoționale caracteristice diferitor tipuri de cupluri şi familii; • să argumenteze importanța autocunoaşterii pentru crearea şi menținerea unei familii armonioase; • să elaboreze un plan de autocunoaştere şi autoperfecționare a familistului.	**Subiectul 2. Familia: autocunoaşterea, dragostea conjugală şi proiectarea perspectivelor vieții** Familia, educația şi dezvoltarea personalității. Autocunoaşterea, proiectarea perspectivelor vieții şi fericirea. Dragostea conjugală, şi viața de familie. Miturile iubirii. Autoactualizarea personalității şi stabilirea relațiilor dintre partenerii familiali. **Concepte-cheie:** - Autocunoaşterea - Autoactualizarea - Fericirea - Perspectivele vieții - Dragostea conjugală - Miturile iubirii - Parteneri familiali

REPERE TEORETICE:

Familia, educația şi dezvoltarea personalității

Analizând definițiile selectate observăm anumite diferențe nu atât de esență, cât de nuanță.

Cauza acestor diferențe o sesizăm în cele două perspective principale în lumina cărora este interpretată educația: cea a societății, definită ca *sociocentrică* şi cea a individului/omului, numită *antropocentrică*.

Concepția **sociocentrică** interpretează educația prin prisma pregătirii treptate a omului pentru viața în societate, pentru evoluarea lui în diverse roluri sociale.

În concepția **antropocentrică** accentul se pune pe educația ce stimulează natura individului, dezvoltând potențialul biopsihic, premisele native ale acestuia, calitățile generale ale speciei umane.

Din perspectiva interacțiunii acestora şi din ipostaza desfăşurării sale în timp, a obiectivării valorilor în acțiuni şi fapte, educația reprezintă un proces complex, o *expresie a două laturi complementare – socializarea şi individualizarea, care înscriu ființa umană pe traiectoria ascendentă a umanizării sale* (Nicola I. 1996).

Dacă comparăm aceste două laturi, observăm că socializarea presupune un ansamblu de influențe din exterior orientate spre interior, acestea fiind concentrate şi exprimate într-un ideal social, din care rezultă idealul educațional.

Individualizarea, presupune dezvoltarea acelor forțe ce aparțin eredității, adică o *coacere*, o dezvoltare din interior spre exterior.

Socializarea constă într-o adaptare la mediu, într-o modelare socială a personalității umane în corespundere cu cerințele acestuia. Individualizarea stimulează potențialul biopsihic individual, face o diferențiere a ființei umane, iar socializarea asigură asimilarea culturii prin mijloacele şi valorile sociumului.

După opinia mai multor pedagogi, în cadrul socializării copilul se prezintă ca *obiect al educației*, iar în cadrul individualizării copilul se constituie ca un *subiect al educației*. Cercetările teoretice şi empirice ne conving ca individualizarea şi socializarea reprezintă două aspecte de

esență ale procesului educațional, care interrelaționează permanent, fiind orientate spre devenirea personalității umane.

În aspect psihologic se consideră că socializarea pornește de la copilul abstract, în timp ce individualizarea are în vedere copilul concret [9; 20; 21; 22].

Efectuând o sinteză a celor expuse, conchidem că educația reprezintă un proces complex, în cadrul căruia socializarea și individualizarea se completează și interacționează imanent.

Reținând acest important moment, vom afirma că educația, prin esența sa, este un fenomen social și unul individual, care apare și evoluează odată cu societatea, se dezvoltă de la o etapă istorică la alta, în funcție de transformările structurale ce se produc în cadrul acesteia, și, în același timp includ un șir de metamorfoze cantitative și calitative la nivel de individ.

Pentru a ne crea o imagine mai certă și a consolida cele analizate anterior privind esența educației, îl cităm pe reputatul pedagog român **C. Narly**, care scria că *educația este un fapt social și individual în același timp. Este ceva care se întâmplă în jurul nostru și în același timp se întâmplă și cu noi. De la naștere și până la moarte, fiecare dintre noi este spectatorul și actorul acestui fapt* (Narly C., 1996).

Între societate și educație există o corelație și interdependență strânsă. După cum am mai menționat societatea în ansamblul ei exercită o puternică influență educativă asupra individului, iar schimbările survenite în personalitatea acestuia se răsfrâng în mod firesc asupra grupului social din care face parte acest individ – familia.

Psihologii consideră că familia este mediul natural firesc, cel mai apropiat și necesar pentru dezvoltarea și formarea personalității copilului.

Conform aprecierilor mai multor savanți din domeniul pedagogiei, familia reprezintă un mic grup social, o celulă elementară a societății, care are funcții biologice, psihologice, sociale, economice,

culturale şi educative [9]. De aici şi specificul, dar şi diversitatea relaţiilor interpersonale ce se stabilesc între membrii acestui grup social. Familia este un produs al dezvoltării istorice. Fiecărei formaţiuni social-economice îi corespunde un anumit tip de relaţii conjugal–familiale. Familia se deosebeşte de alte grupuri sociale prin forma de organizare, tipul relaţiilor dintre membrii săi, scopurile, bunurile materiale, cultura şi valorile pe care le posedă şi, desigur, că le perpetuează.

Principalele funcţii ale familiei:

I. **Funcția biologică** a familiei constă în reproducerea vieţii, adică în continuarea neamului omenesc, sau, mai simplu, în naşterea şi creşterea copiilor.

   Majoritatea savanţilor consideră că aceasta este o funcţie esenţială a familiei, ea include elemente din toate celelalte funcţii, deoarece familia efectuează nu numai reproducerea cantitativă, ci şi reproducerea calitativă a populaţiei.

II. **Funcția psihologică** constă îi asigurarea securităţii afective, a caracterului confidenţial şi apropiat al relaţiilor familiale, a împărtășirii trăirilor legate de performanţele obţinute sau de eşecurile avute. În conformitate cu această funcţie vine şi sugestia de a cultiva la membrii familiei arta de comunicare, de a anticipa şi soluţiona conflictele, de a emana tact, bunăvoinţă şi compasiune.

III. **Funcția socială** a familiei constă în asigurarea integrării sociale a copiilor şi în general a tuturor membrilor săi.

IV. **Funcția economică** include aspectul economico-gospodăresc al relaţiilor familiale, care presupune asigurarea condiţiilor materiale de trai şi existenţă a familiei, dirijarea gospodăriei, formarea şi respectarea bugetului familial.

V. **Funcția culturală** efectuează perpetuarea culturii: limbii, obiceiurilor, tradiţiilor, experienţei de viaţă, selectarea şi transmiterea valorilor general-umane, naţionale, familiale și personale.

VI. **Funcția educativă** este una dintre cele mai importante, deoarece prin ea lucrează şi interacționează toate celelalte funcții: atât cea psihologică, socială, culturală, cât şi cea economică.

Anume funcția educativă este responsabilă de formarea personalității copilului, ea îl mobilizează pe acesta să-şi formeze anumite atitudini comportamentale, *Eu*-l propriu şi poziția sa în viață.

Toate aceste funcții se completează reciproc, aflându-se într-o relație de conexiune inversă.

După cum am observat, familia îndeplineşte o mulțime de funcții care, de fapt, depind de condițiile concrete ale sociumului.

În viziunea sociologilor familia desemnează o unitate socială constituită din adulți şi copii, între care există relații de filiație naturală şi socială.

Această definiție are un caracter uzual, pentru că este necesară şi aplicabilă în cercetările ce vizează raporturile familiei cu educația şi societatea.

Educația familială se numeşte acțiunea de a creşte şi a educa unul sau mai mulți copii, desfăşurată în grupurile familiale de către adulți, părinții copiilor respectivi (Durning P., 1995).

Studierea literaturii de specialitate ne-a permis să conchidem că majoritatea teoriilor sociologice ale secolului al XX-lea, privind educația familială, rămân axate pe definiția durkheimiană a educației ca acțiune exercitată de generațiile adulte asupra celor tinere în vederea creării în acestea a ființei sociale (Durkheim E. 1922).

Autocunoaşterea, proiectarea perspectivelor vieții şi sentimentul fericirii

Cultura familiei este de neconceput fără de cunoaşterea şi aplicarea strategiilor de autoperfecționare, dirijare şi soluționare a conflictelor interioare. În acest context devine necesară pentru individ

dezvoltarea capacității de autocunoaştere. Autocunoaşterea se consideră foarte importantă, fiindcă anume ea ne permite să realizăm introspecția, să proiectăm perspectivele vieții şi să înțelegem trăsăturile esențiale şi de fond ale propriei personalități.

Ca să conştientizăm rolul şi însemnătatea autocunoaşterii în abordarea conflictului interior şi să ne putem orienta în multitudinea calităților umane este necesar să apelăm la principalele teorii ale psihologiei personalității. În contextul dat ținem să menționăm că aceste teorii se pot delimita în:

- **psihodinamice,** ce descriu si explică personalitatea, comportarea ei, pornind de la caracteristicile ei psihologice.
- **sociodinamice,** în care rolul principal în determinarea comportării i se atribuie situației sociale, exterioare;
- **interacționiste**, bazate pe principiul acțiunilor reciproce ale factorilor exteriori şi interiori în dirijarea comportamentului uman;
- **experimentale**, ce au la bază analiză si generalizarea faptelor acumulate pe cale empirică;
- **observaționale/neexperimentale**, ce se bazează pe impresiile, observațiile şi experiența acumulată pe parcursul vieții.
- **structurale,** ce elucidează structura personalității şi sistemul de noțiuni prin intermediul cărora ea se descrie;
- **dinamice,** care reflectă transformarea, schimbarea şi dezvoltarea personalității, adică dinamica evoluției acesteia [9].

Conform teoriilor umaniste ale personalității, principala năzuință a omului o reprezintă **autoactualizarea,** care presupune scopul final al dezvoltării personalității, obținerea integrității ei în baza conştientizării şi diferențierii depline a calităților sale şi a corelării lor cu situația reală de viață. Autoactualizarea presupune sprijinul pe forțele proprii, activizarea lor, prezența opiniei proprii, independente privind

soluționarea principalelor probleme vitale. **A. Maslow** susține că *autoactualizarea reprezintă procesul dezvoltării continue a personalității și capacitatea individului de a realiza practic propriile posibilități* [13].

Dacă analizăm condițiile autoactualizării şi particularitățile de comportare în cadrul familiei, apoi ne convingem că autoactualizarea e imposibilă în lipsa cunoaşterii reciproce a partenerilor familiali, autocunoaşterii individului si autoperfecționării continue.

Investigațiile psihologilor demonstrează că marea majoritate a oamenilor conştientizează sensul vieții lor cam târziu, unii chiar înainte de plecarea lor în lumea celor drepți. În tinerețe mult timp şi forțe irosim pentru a dobândi şi menține o anumită imagine şi statut social. Suntem preocupați de goana după bucuriile şi plăcerile mari ale vieții, uitând de cele mici, dar atât de importante pentru a ne simți fericiți şi a ferici semenii noştri.

Pentru a ne convinge că fericirea poate fi creată şi dirijată de fiecare din noi, realizăm un mic experiment. Medităm asupra evenimentelor din viața noastră, le analizăm, ne străduim să le vizualizăm, apreciem şi urmărim realizarea perspectivelor vieții. Ne întrebăm când ultima dată am savurat un răsărit sau asfințit frumos de soare, am privit cerul înstelat, am observat îmbobocirea unei flori, trezirea naturii primăvara, primenirea ei în costumul auriu de toamnă; când ne-am zbenguit, am dansat cu copiii sub ploaie, ne-am jucat cu ei, am discutat, lecturat o carte etc. Cred că răspunsurile vor fi diferite, însă cert este faptul că vor predomina cele negative, urmate de un şir de justificări şi motive [9; 10; 11].

Suntem mândri de realizările noastre în ştiință, tehnologii informaționale, posedăm cunoştințe şi inteligență, dar foarte rar şi superficial comunicăm cu părinții noştri, ne interesăm de sentimentele şi grijile copiilor; considerăm normele morale drept principii învechite,

substituim cunoaşterea prin informare; avem multe posibilități şi competențe, dar puțină fericire şi un suflet *firav, sărac*.

Nu mai facem planuri de durată, nu aspirăm spre idealuri înalte, ne-am dezvățat a întreține un dialog cu propriul *Eu*.

Foarte frecvent oamenii pun semnul egalității între fericire şi bunurile materiale, reducând-o la acapararea unui post prestigios, a unui obiect şi uită sau chiar nu ştiu că fericirea reprezintă o stare deosebită a sufletului, pe care o poți atinge atunci când trăieşti în conformitate cu scopul vieții, eşti orientat spre realizarea potențialului tău, spre autocunoaştere, autoactualizare şi perfecționare continuă.

Poți deveni cu adevărat fericit dacă îți vei salva propria viață de haos, invidie, impertinență, rutina unei existențe axate numai pe explorarea valorilor materiale în detrimentul virtuților moral-spirituale.

Cultura civilizației ne convinge că fericirea înseamnă a trăi în armonie cu Natura, Universul, Sociumul şi cu sine, a te autorealiza în tripla ipostază: de familist, profesionist şi cetățean.

Experiența vieții ne învață: fericirea o poți trăi atunci când depui efort pentru a te realiza în şi prin a schimba spre bine existența ta şi a celor din jur [9; 11].

Străduința ta de a-ți proiecta şi realiza calitativ perspectivele vieții va constitui una din strategiile esențiale ale fericirii.

În acest context ne va ajuta o tehnică pe care am numit-o ***proiectarea perspectivelor vieții:***

1. **Realizarea calitativă a funcției de fiu/fiică**, ce presupune valorificarea conştientă şi armonioasă a relațiilor familiale copii-părinți.
2. **Autocunoaşterea, autoperfecționarea continuă şi autodirijarea/autoactualizarea,** care solicită de la individ efort şi

acțiuni sistematice de studiere şi optimizare a propriei condiții, a calităților de personalitate.

3. **Realizarea vocației în profesie: devenirea, menținerea şi perfecționarea permanentă,** ce va stimula creativitatea şi va asigura valorificarea potențialului moral, intelectual, tehnologic, psihofizic, estetic şi profesional.
4. **Realizarea calitativă a funcției de familist,** ce presupune crearea unei familii durabile, materializarea idealurilor şi aspirațiilor privind dragostea, naşterea şi educația copiilor, armonizarea relațiilor conjugale şi familiale.
5. **Autorealizarea şi existența demnă în calitate de cetățean al unui stat concret şi al Lumii/Comunității umane** ne va orienta spre respectarea drepturilor şi obligațiunilor omului, valorificarea normelor şi principiilor moral-etice.

Activități de învățare:

1. *Argumentați importanța autocunoaşterii pentru crearea şi menținerea unei familii armonioase.*
2. *Caracterizați dragostea conjugală.*
3. *Identificați miturile iubirii.*
4. *Elaborați un plan de autocunoaştere şi autoperfecționare a familistului.*
5. *Proiectați perspectivele vieții familiei şi dezvăluiți esența acestora.*

Tema 3

ETHOSUL PEDAGOGIC AL FAMILIAL: CULTURĂ ŞI EDUCAȚIE PENTRU FAMILIE

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	CONȚINUTURI
• să determine particularitățile relației generațiilor în cultura familiei; • să analizeze valorile familiale; • să elaboreze strategii de formare şi valorificare a culturilor: prefigurativă, configurativă şi postfigurativă.	**Subiectul 3. Ethosul pedagogic al familiei: cultură şi educație pentru familie** Cultura familiei, valorile familiale şi ethosul pedagogic. Valorile şi specificul relațiilor în cultura prefigurativă, cultura cofigurativă şi cultura postfigurativă. Autorealizarea personalității în cuplu şi familie în contextul formării culturii familiale şi a educației pentru familie. **Concepte-cheie:** - Cultură - Ethosul pedagogic al familiei - Cultura prefigurativă - Cultura cofigurativă - Cultura postfigurativă

REPERE TEORETICE:

Cultura familiei

Elucidarea fenomenului transmiterii familiale a valorilor şi formării atitudinilor vizavi de organizarea vieții de familie a necesitat verificarea şi precizarea unor aspecte teoretice privind cultura familiei şi valorile acesteia.

Cultura familiei reprezintă totalitatea valorilor materiale şi spirituale pe care le posedă şi promovează aceasta ca instituție socială. Valorile spirituale rezidă în cunoştințele variate pe care le posedă membrii familiei, virtuțile, convingerile, tradițiile, modelele comportamentale ale părinților, copiilor, bunicilor şi atitudinile valorice ale acestora.

Pornind de la definiția lui M. Rokeach (1973) conform căreia valoarea este o credință durabilă asupra unui mod de existență, care ar fi preferabil din punct de vedere personal şi social şi de la clasificarea acestora în *valori-scopuri* şi în *valori instrumentale*, care se referă la mijloacele utilizate în atingerea acestora. Modul de a acționa, de a fi reprezintă această credință durabilă, ce reflectă raporturile care exprimă concordanța dintre idei, fapte, lucruri, sprijinind acțiunea umană. Atunci când valorile orientează şi sprijină acțiunea educativă, care este şi ea o acțiune umană, ele se transformă în valori educative şi din acest moment devin funcționale, adică se aplică activ în practica educațională [Apud 9].

Potrivit sociologilor B. Terrisse, S. Trottier (1994), P. Durning (1995), valorile educative sunt tridimensionale, comportând dimensiunea cognitivă, întrucât presupun un ansamblu de cunoştințe cu caracter normativ, incluzând şi evaluarea, dimensiunea afectivă, deoarece presupun un ataşament diferențiat pentru un mod sau altul de viață şi cea conotivă, deoarece valoarea orientează şi ghidează acțiunea.

În acest context devine important să stabilim prin ce se aseamănă şi prin ce se deosebesc aceste concepte: valori educative şi atitudine educativă.

Cercetătorul francez P. Durning ne convinge că conceptul atitudine educativă este utilizat de numeroşi autori într-o accepțiune foarte apropiată de cea a termenului valoare, întrucât posedă aceleaşi trei dimensiuni. Savantul explică acest concept în baza definiției lui G. Allport menționând că atitudinea este o stare mentală şi neuro-

fiziologică, inclusă în experiență, care exercită o influență dinamică asupra individului pregătindu-l să reacționeze într-un mod particular la un anumit număr de obiecte şi situații.

Elementele comune, evidențiate de sociologi şi pedagogi ne permit să situăm atât valorile cât şi atitudinile din punct de vedere pedagogic, pe poziții de finalități, de conținuturi, dar şi de principii sau mijloace ale acțiunii educative, ceea ce este foarte important pentru realizarea procesului educativ.

Unii sociologi înglobează elementele enumerate într-un concept generalizator **ethos pedagogic** (P. Bourdieu, 1964; J. C. Passeron, 1970). Acceptăm acest concept şi completăm sintagma respectivă cu termenul *familial,* pentru a orienta şi localiza elementele acestuia.

Analizând cultura influențelor relaționale şi acțiunile educative ale familiei, putem stabili elementele ***ethosului pedagogic familial,*** care desigur că variază de la o familie la alta în funcție de foarte mulți factori: vârsta părinților, studiile şi nivelul de inteligență al acestora, componența familiei, coeziunea şi adaptabilitatea ei, condițiile de trai, tradițiile familiale, particularitățile individual-psiholiogice ale membrilor familiei, concepția despre lume şi cea pedagogică a acestora.

În lucrarea sa *Le Fosse des generations* (1970), M. Mead analizează deosebirile esențiale existente între mecanismele învățării specifice unor culturi ce diferă prin complexitatea lor, dar care interrelaționează şi interferează, asigurând transmiterea valorilor şi formarea personalității prin fixarea habitusului primar [Apud 9] în individ. Astfel, autoarea distinge **trei tipuri de culturi**:

- **tipul postfigurativ**, în care cultura se transmite în direcția de la părinți spre copii;
- **tipul cofigurativ**, în care învățarea culturală se realizează în grupurile de egali; copiii şi adulții învață de la membrii generației din care fac parte;

– **tipul prefigurativ**, în care părinții învață de la copiii lor.

Analiza culturii/ethosului pedagogic familial prin prisma concepției respective ne permite să observăm un aliaj de elemente ce aparțin celor trei culturi. În virtutea faptului că societatea umană îmbină trei generații, acestea sunt prezente și în familie, la nivel microstructural. La formarea ethosului pedagogic familial participă toate cele trei culturi.

Este important să înțelegem că prin esența sa, cultura postfigurativă aparține generației de vârsta a treia – bunicilor. Ea conservă și perpetuează valorile și tradițiile, în cazul nostru, obiceiurile și tradițiile legate de căsătorie, familie, educația copiilor, educația și pregătirea tinerei generații pentru viața de familie. Savanții consideră că cultura postfigurativă conferă culturii umane o mare stabilitate [6; 9; 15; 18; 21 etc.].

Cultura cofigurativă este orientată spre prezent, model predominant în procesul de socializare a membrilor familiei și care rezidă în preluarea comportamentelor și viziunilor din grupul de similitudine. Aceasta nu înseamnă că societatea și familia se dezic de modelul postfigurativ. În toate culturile cofigurative, adulții păstrează o poziție dominantă, în sensul că ei fixează cadrul și limitele în care cofigurația poate avea loc și acceptă sau resping comportamentele inovatoare. Cultura cofiguratvă, în cadrul familiei, întreține sentimentul schimbării continue, dar, uneori, creează situații de frustrație, incertitudine și insecuritate membrilor familiei. Aceste fenomene le putem observa deseori în familiile restrânse de tip nuclear, unde lipsesc bunicii.

Cultura prefigurativă, centrată pe copil, vine să le completeze pe cele două, mai cu seamă, în perioada când copilul începe a frecventa grădinița și școală, aducând cu sine noi cunoștințe, abilități și reguli de viață, comportare, valori [14].

Dacă apelăm la aspectul psihopedagogic al formării personalității, care indică faptul că fundamentul acesteia se plăsmuiește în primii

7 ani de viață a copilului, înțelegem cât de importantă este familia pentru copil şi, anume, ethosul pedagogic familial. Completarea lui se efectuează de toți membrii familiei şi colaboratorii instituțiilor de învățământ, care realizează pregătirea specială a viitorilor familişti şi părinți sau organizează educația continuă a acestora.

Pentru a ghida procesul de completare a ethosului pedagogic familial destinat formării familistului eficient, am stabilit că este necesar să cunoaştem şi să analizăm componentele acestuia prin prisma perspectivelor culturii organizaționale [Apud 9], deoarece grupul familial, de asemenea se constituie şi funcționează ca o instituție organizată de oameni, necesitând o dirijare eficientă din partea adulților, pe care am definit-o ca management familial.

Clasificarea componentelor culturii în materiale şi spirituale a fost depăşită prin introducerea altui construct diferențiator, şi anume dimensiunile obiectiv-subiectiv.

Există o mulțime de aspecte ale vieții familiale, cel material/economic, statutar, comportamental şi spiritual. Dimensiunea obiectivă a culturii familiale se manifestă la nivelul comportamental şi la nivelul produselor acestuia, iar dimensiunea subiectivă se constituie din elemente ideatice, ambele, însă, având o mare importanță în viața de familie şi educația pentru familie.

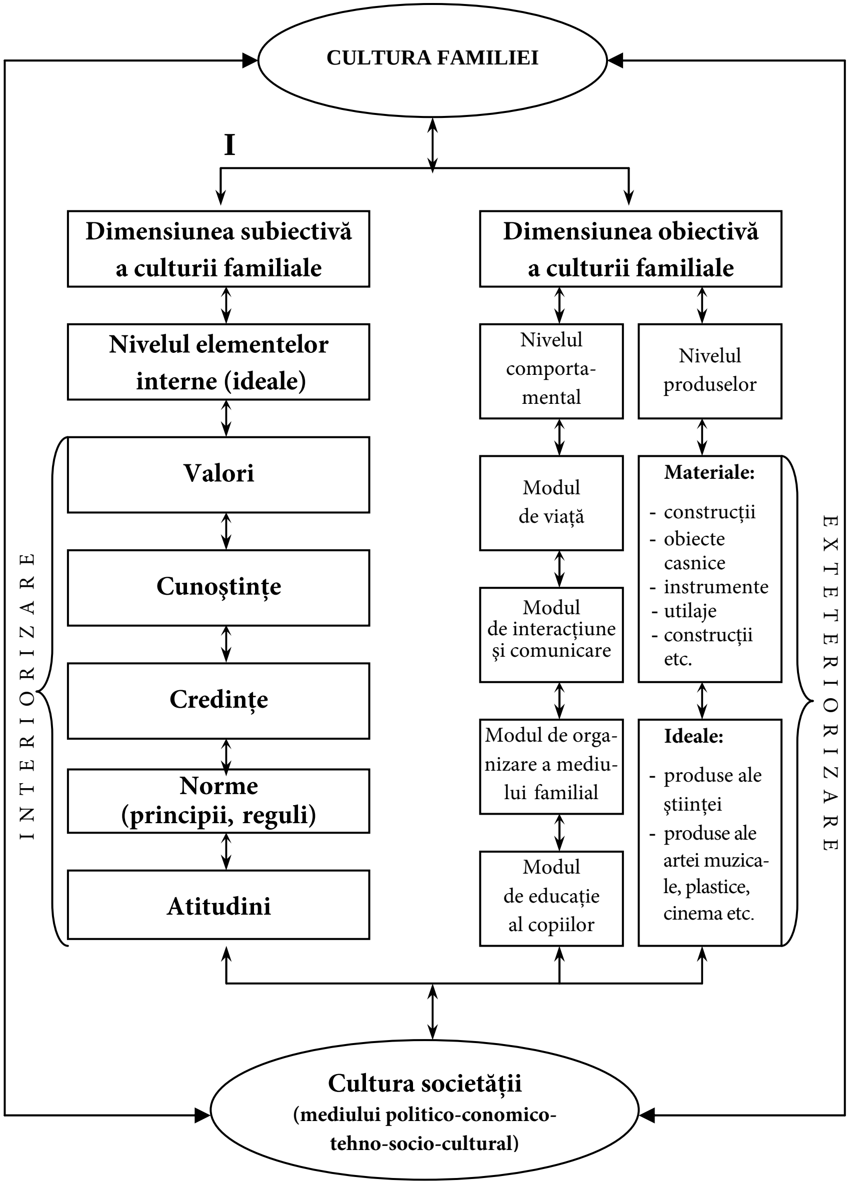

Figura 1. Schema duală a ethosului pedagogic familial destinată formării familistului eficient [Larisa Cuzneţov; 9, p.106]

Această dualitate permite să cunoaştem şi să dirijăm fenomenul cultural de formare a familistului în cele două aspecte ale dimensiunii subiective şi obiective, care de fapt asigură formarea conştiinţei şi conduitei, unităţii lor [9, p.106].

În această ordine de idei, putem menționa că reformele care se produc în Republica Moldova creează condiții favorabile atât pentru restructurarea învățământului cât și pentru educația și consolidarea familiei. Cercetările realizate au demonstrat faptul ca familia este în stare să-şi exercite eficient funcția educativă, deoarece dispune de o anumită cultură, de un nivel intelectual adecvat, valori morale, etice şi un cadru economic decent de viață.

Noul demers educațional, lansat de Concepția dezvoltării învățământului, Concepția educației și Legea învățământului în Republica Moldova revendică o educație cu caracter prospectiv, sistemic, formativ și dinamic, centrat pe valorile general-umane și cele naționale.

Redescoperirea şi redefinirea rolului familiei în viața omului, a calității de familist şi părinte competent şi eficient cer o tratare a acestora responsabilă, ca o adevărată profesie ce trebuie învățată [8; 9; 10; 11 etc.] şi realizată prin valorificarea ethosului pedagogic familial, care va fi completat şi îmbogățit prin explorarea şi dezvoltarea curriculumului EF, a conținuturilor specifice ale noilor educații.

Strategia de formare a competențelor și de modificare a comportamentelor cadrelor didactice și a părinților ce vor participa în programul de educație pentru familie, implică nu doar constatarea faptelor explicabile cauzal, ci și înțelegerea mecanismelor lor interne în raport cu finalitățile proiectate, abordarea filosofică în îmbinare cu perspectiva vieții cotidiene.

Abordarea filosofică din perspectiva metodologiei hermeneutice ne orientează spre reflexivitate, analiza complexității obiectului de cercetare prin modele conceptuale, analiza și interpretarea permanentă

a realității sociale, pedagogice și familiale [11].

Activități de învățare:

1. *Analizați valorile familiale şi specificul autorealizării personalității.*
2. *Stabiliți specificul relațiilor interpersonale în cadrul culturii prefigurative, cofigurative şi postfigurative.*
3. *Dezvăluiți şi caracterizați conținutul ethosului pedagogic familial.*
4. *Elaborați strategii de formare a culturii familiei contemporane.*
5. *Descrieți şi interpretați interdependența conceptelor: cultura familiei – ethos pedagogic familial.*

Tema 4

DINAMICA DEZVOLTĂRII ŞI FUNCȚIONĂRII CUPLULUI ŞI A FAMILIEI

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	CONȚINUTURI
• să analizeze dinamica funcțională a cuplului şi etapele vieții de familie; • să determine factorii ce influențează dezvoltarea familiei; • să deducă particularitățile familiei armonioase; • să determine crizele vieții de familie; • să elaboreze strategii de stabilizare/consolidare a familiei.	**Subiectul 4. Dinamica dezvoltării şi funcționării cuplului şi a familiei** Dinamica funcțională a cuplului şi etapele vieții familiale. Factorii externi şi cei interni ce influențează dezvoltarea familiei. Cuplul fără copii. Cuplul în aşteptarea copilului. Familia cu copii preşcolari. Familia cu copiii de vârstă şcolară. Cuplul părăsit de copii. Stadiul văduviei. Funcționalitatea familiei în contextul raportului: comunicare-cooperare-colaborare. Conflictologia familială: conflictul şi crizele vieții de familie. Factori stabilizatori şi factori perturbatori ai vieții în cadrul familiei. **Concepte-cheie:** - Dinamica funcțională a familiei - Etapele vieții de familie - Crizele vieții de familie - Comunicare familială - Relaționare familială - Factori stabilizatori - Factori perturbatori

REPERE TEORETICE:

Viața de familie începe cu o etapă deosebit de frumoasă, dar şi responsabilă: **etapa inițială a căsniciei.** Familia abia s-a născut şi este foarte fragilă, ea necesită atenție şi efort din partea ambilor soți.

Pornind de la un solid fundament teoretic (G. Allport, 1981; E. Berne, 1994; W. Grant, 1997; S. Kartaşev, 1996; C. Lickson, 1997; Э. Эйдемиллер, 1999; А. Баркан, 2000; I. Mitrofan, N. Mitrofan, 1991; А. Курпатов, 2003 etc.). am efectuat precizările conceptuale la care o să apelăm analizând etapele vieții de familie şi conflictele intrafamiliale.

Pentru a conştientiza esența etapei inițiale a căsniciei vom apela la principalele evenimente din cadrul ei şi la aspectele ce pot crea conflicte.

Este important să diferențiem **s**ituația de conflict şi conflictul propriu-zis.

Principalele dificultăți şi cauza majorității conflictelor din această perioadă rezidă în fenomenul numit **rodaj** al conduitelor, caracterelor, o ajustare reciprocă a celor două ***Eu***-uri şi elaborarea unui ***Noi*** comun.

Tinerii se conving că întâlnirile episodice diferă mult de viața cotidiană, care încorporează o multitudine de responsabilități şi obligațiuni ce necesită înțelegere, dăruire, altruism, stăpânire de sine, îngăduință, tact şi compasiune.

A doua zonă mare conflictuală ține de problema **dominării în familie.** Oricât n-am vorbi despre faptul că noțiunea de ***cap al familiei*** s-a învechit, în conştiința cotidiană ea persistă. În majoritatea familiilor contemporane problema se rezolvă simplu: *cap al familiei* devine acel care o întreține, posedă capacități organizatorice, mai multă experiență de viață, tact, aptitudini comunicative şi de lider [1; 9; 11; 12; 18 etc.].

Deseori rolul de lider tinde să şi-l asume soția. Concentrând în mâinile sale funcțiile reglatorii de bază ea devine conducătorul neformal al familiei, deşi, soțul continuă să se considere *capul* acesteia.

Problema dominării determină în mare măsură caracterul relațiilor intrafamiliale.

Potrivit investigațiilor efectuate recent, sunt satisfăcuți de căsnicie mai des soții din familiile de tipul *complementaritate,* 44% și *egalitate* / 27% .

Dacă familia tânără trăiește separat de părinți și este cu adevărat independentă, în primul an de viață se formează un stil propriu de relații, strategii comportamentale, se încep a contura valorile prioritare.

Mare însemnătate în consolidarea relațiilor soț-soție au și relațiile dintre tineri și părinții lor. Cât n-ar sublinia tinerii că principalul este ca ei să se înțeleagă și să se împace bine, viața ne demonstrează că nu este chiar așa. Planul doi, relațiile lor cu părinții, creează un fundal adăugător, care influențează indirect familia tânără, coeziunea ei.

Multe din dificultățile ce au loc în relațiile reciproce dintre tânăra familie și părinți încep încă în perioada premaritală.

Tinerii trebuie să fie capabili *a-și pregăti*, în prealabil, părinții pentru acest eveniment important, deoarece și aceștia au nevoie de un anumit timp pentru a se adapta moral și psihologic la noul rol social, de socri, bunici.

Anume din aceste considerente și din motivul necesității unei intercunoașteri mai profunde a tinerilor și familiilor acestora, sunt binevenite logodnele și curtarea mai îndelungată.

Așadar, **am putea evidenția câteva reguli de conduită a tinerilor soți,** respectarea cărora ar asigura eficiența adaptării la viața de familie și formarea unei culturi familiale de tip partenerial:

1. Repartizarea obligațiunilor în baza particularităților individual-tipologice (vârstă, gen, starea sănătății, ocupații: învățătură/ muncă etc.);
2. Comunicarea suficientă și discutarea tuturor evenimentelor, dificultăților,

3. Planificarea şi organizarea vieţii, odihnei, vizitelor la rude etc.;
4. Autoeducaţia continuă în scopul păstrării interesului, sentimentelor de dragoste, stimă, ataşament;
5. Formarea unei atitudini diplomatice binevoitoare, cordiale faţă de părinţii soţului/soţiei;
6. Apelarea la consiliere ca la o formă de ajutor, psihoterapie ce urmăreşte scopul de a armoniza linia de conduită a partenerilor familiali;
7. Cizelarea calităţilor de comunicare şi comportare empatică (compasiune / *de a te plasa în locul partenerului*).
8. Evitarea încercărilor de reeducare a partenerului;
9. Elaborarea şi respectarea unui cod de norme, principii strategii de comportare pentru adulţi şi copii. Discutarea şi revizuirea sau completarea lui pe parcursul vieţii familiale în funcţie de apariţia/schimbarea unor situaţii.
10. Completarea permanentă a cunoştinţelor/competenţelor privind cultura vieţii de familie/stilul sănătos de viaţă; etica relaţiilor intime; psihologia şi pedagogia vârstelor; igiena vieţii de familie.

Următoarea etapă a căsniciei – familia în aşteptarea copilului este deosebit de frumoasă, interesantă, dar şi responsabilă.

Odată cu naşterea primului copil, căsnicia se transformă în familie, în adevăratul sens al acestui cuvânt. Se modifică structura familiei, apar obligaţiuni noi, sporesc cheltuielile materiale şi morale, iar ritmul vieţii familiale este subordonat regimului copilului.

În această perioadă tinerii soţi trebuie să înţeleagă şi să conştientizeze diferenţa dintre sentimentul maternităţii şi sentimentul paternităţii.

Sentimentul maternităţii se formează în procesul gravidităţii: mama sesizează legătura fizică şi psihică cu fătul, iar sentimentul

paternității se formează treptat, după apariția copilului și–i de altă natură. De la început, unii soți tineri trăiesc un sentiment de umilință, mirare și curiozitate, mai apoi apare un sentiment ambivalent de atașament și gelozie, deoarece soția acordă mai multă atenție pruncului. Anume aici, comportarea soției trebuie să fie orientată spre formarea atașamentului și a interesului stabil al tatălui fața de copil, stimulându-l cu diverse fraze de tipul: *Îți seamănă ție; Este frumușel ca tine; Uite, te caută cu privirea* etc., și implicându-l pe acesta în îngrijirea copilului.

În familiile unde soții își onorează obligațiunile, se ajută reciproc, tânărul tată însușește mai repede noul său rol social și devine mai eficient în calitate de ajutor al soției.

La aceasta etapa conflictele apar mai frecvent din cauza divergențelor privind alegerea numelui pentru copil, metodele de îngrijire, educație și alimentare a pruncului.

Se mai observă controverse din cauza diferitor posibilități de comunicare a soților. Cercul și aria comunicării soției s–a limitat din cauza apariției copilului, iar a soțului – a rămas aceeași. Dacă adăugăm la situația respectivă încărcăturile fizice și emoționale ale tinerei mame, atunci devin clare situațiile de disconfort spiritual pe care-l sesizează aceasta.

În perioada vârstei medii de căsnicie se prefigurează două probleme centrale: *educația copiilor și rutina vieții de familie* ce contribuie la apariția variatelor conflicte.

Prima problemă va fi rezolvată eficient în cazul dacă părinții înțeleg că nu educă cuvintele, ci faptele, regimul stabil și rațional, modul de viață al familiei.

Soluționând problemele pedagogice, părinții se educă și pe sine, deoarece înțeleg că nu poți oferi copilului ceea ce nu posezi tu. Pe parcursul existenței sale în familie se constituie anumite tradiții, deprin-

deri; soții se cunosc mai bine, se obişnuiesc cu particularitățile de caracter. Aceasta le uşurează viața, le face relațiile mai cordiale, comode, dar, totodată, le imprimă o doză de uniformitate. Soții se cunosc într-atât de bine, încât pot anticipa acțiunile, dorințele partenerului.

Uneori uniformitatea produce nişte conduite distorsionate, care provoacă distanțare, *conflicte de saturație*, diminuează interesul reciproc al soților, ceea ce poate duce la o stare de plictiseala, izolare spirituală şi fizică.

Anume în această perioadă se observă acutizarea conflictelor din cauza incompatibilității psihofizice, intelectuale, morale (ceea ce îşi iertau soții unul altuia în tinerețe, acum nu–şi iartă, ba chiar îi face mai rigizi, mai intoleranți, duri).

Situația descrisă se mai complică, fiindcă unul sau ambii soți traversează cea mai complicată perioadă – criza de trăire a sentimentului de *mijloc al vieții* (37-40 de ani), când are loc reevaluarea vieții şi a valorilor.

În legătură cu metamorfozele ce au loc la nivelul sistemului endocrin se produc schimbări de comportament; bărbații devin mai gingaşi, mai sentimentali, iar femeile – mai hotărâte, active, autoritare [9; 16; 27]. Acest disonans fiziologic cu consecințe psihologice, plus izolarea spirituală şi uniformitatea vieții de familie, provoacă mari dificultăți de înțelegere, conflicte, care deseori se soldează cu distrugerea familiei.

Cele mai importante remedii ni se par: conştientizarea acestor dificultăți şi sporirea posibilităților de a-şi varia sau a schimba imaginea şi portul vestimentar, modul de odihnă, respectarea unei autonomii relative a partenerului, comunicarea sinceră, desfăşurarea unor activități în comun etc.

Se poate recurge la o introspecție, la consultarea unui specialist în domeniul dat, se poate aplica o pauză în relații, se poate remodela ceea

ce ne irită sau, invers, ne face indiferenți. Literatura de specialitate ne orientează spre numeroase strategii. Acestea se aplică individual, diferențiat, în funcție de vârsta partenerilor, durata vieții în comun, cultura de gen, sentimentele ce le trăiesc unul față de altul, trăsăturile de personalitate/temperament, caracter, inteligență, voință, responsabilitate etc.

Perioada căsniciei de vârstă matură începe odată cu detașarea completă a copiilor de părinți și crearea propriilor familii.

Căsnicia la vârsta maturității poate fi fericită și interesantă pentru ambii soți, deoarece ei încep a însuși și a realiza noi roluri sociale: mai întâi de socri, iar mai apoi și de bunici. Partenerii savurează propria valoare la vârsta matură, pot să-și permită, *reîntoarcerea* la activitățile preferate pentru care mai înainte nu le ajungea timp/hobby.

Comunicarea și relațiile soț-soție în perioada maturității devin mai echilibrate, calme, înțelepte, ceea ce oferă partenerilor un mediu cordial, plăcut, dar nu trebuie să ignorăm nici la această vârstă atitudinea filosofică față de viață, grija pentru sine, partener și axarea pe creativitate.

Dacă părinții comunică anevoios cu copiii lor maturi, nu găsesc limbă comună cu nepoții, nu au grijă de propria sănătate, nu-și pot găsi ocupații utile și interesante, apoi putem observa unele devieri de comportament, indispoziție, depresie, izolare de oameni etc.

Referindu-ne la conflictul intrafamilial, este necesar să reținem elementele constitutive ale **artei de a dirija conflictul:**

- **evitarea conflictului** presupune un șir de acțiuni de ocolire a acestuia;
- **anticiparea conflictului** se manifestă prin acțiuni de preîntâmpinare. În pofida faptului că aceste două concepte se aseamănă, noi, totuși, le diferențiem, considerând că evitarea presupune o poziție mai pasivă, iar anticiparea include o

atitudine activă, hotărâtă, de încercări şi probe ale diferitor strategii comportamentale privind situația de conflict;

- **aplanarea conflictului** reprezintă un proces de încetare a ciocnirilor, controverselor, însoțit de o diminuare a tensionării în relații, care treptat poate duce şi la o armonizare a interacțiunilor familiale;
- **transformarea conflictului** este un proces de schimbare a caracterului distructiv al conflictului în unul constructiv.
- **soluționarea conflictului** – proces de utilizare a unor modalități de rezolvare a controverselor, acceptate de ambele părți.

Situația de conflict se manifestă doar prin apariția şi sesizarea unor necoincidențe, necoordonări ale motivelor, intereselor, urmate de tensionarea relațiilor familiale. Situațiile de conflict pot apărea brusc şi lent, ele pot avea un caracter evident şi voalat (ascuns).

Conflictele intrafamiliale reprezintă o ciocnire între membrii familiei, generată de atitudinea şi pozițiile lor sociale controversate sau interesele divergente.

Conflictul mai poate fi determinat şi ca un proces de înăsprire a contradicțiilor, o confruntare dintre două sau mai multe persoane implicate în rezolvarea unei probleme înțelese diferit.

Conflictele interpersonale în diada părinți-copii sau între alți membri ai familiei, ca şi orice fenomen psihosocial complex, încorporează un ansamblu de elemente (unele se pot manifesta şi ca nişte forme autonome de conflict):

- cearta;
- selectarea şi manipularea cu fapte şi evenimente negative;
- aprecierile negative;
- acuzările;
- reproşul;

- desconsiderarea;
- înjosirea / violență morală sau fizică;
- etichetarea eronată;
- amenințarea;
- contrazicerea neargumentată;
- generalizările;
- reactualizarea trecutului, etc.

Conflictele interpersonale familiale pot fi:

a) din unghiul de vedere al celor două categorii de relații existente în orice familie:
- **intragenerationale** (conflictele în interiorul unei generații, de exemplu: între părinți, între copii, etc.);
- **intergeneraționale** (conflictele între diverse generații: copii-părinți; bunici-nepoți, ș.a.);

b) după poziția partenerilor conflictul poate fi:
- **activ** (a inițiat conflictul);
- **pasiv** (participă în conflictul inițiat de altă persoană);

c) conflictul după orientare:
- **direct** spre individ;
- **indirect** – atinge tangențial individul;

d) după durata și caracterul derulării deosebim conflicte:
- de scurtă durată / **acute**;
- de lungă durată / **cronice**;

e) după caracterul general și scopul final, conflictele le putem diviza în:
- **pozitive** / constructive;
- **negative /** distructive.

Incidentul reprezintă o acțiune sau un sistem de acțiuni ce provoacă o înăsprire a contradicțiilor și denotă începutul conflictului.

Comportarea oponenților în conflict diferă şi depinde de un şir de trăsături individual–tipologice (vârstă, gen, starea sănătății, temperament, caracter, inteligență etc.).

Activități de învățare:

1. *Identificați etapele vieții de familie, menționând crizele şi specificul manifestării lor.*
2. *Analizați tipul relațiilor familiale şi comunicarea soț-soție şi copii-părinții.*
3. *Stabiliți factorii perturbatorii ai vieții familiale.*
4. *Caracterizați conflictele interpersonale ce pot apărea în familie.*
5. *Elaborați strategii de consolidare a relațiilor familiale şi de preîntâmpinare a conflictelor interioare şi interpersonale la membrii familiei.*

Tema 5

CLIMATUL MORAL ŞI PSIHOLOGIC AL FAMILIEI ÎN CONTEXTUAL DEMOCRATIZĂRII RELAȚIILOR INTRAFAMILIALE

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	CONȚINUTURI
• Să identifice condițiile creării climatului moral şi psihologic pozitiv al familiei; • să prognozeze conținutul şi evoluția democratizării relațiilor interfamiliale; • să elaboreze modele de relații constructive soț-soție, copii-părinți, bunici-nepoți	**Subiectul 5. Climatul moral şi psihologic al familiei în contextual democratizării relațiilor intrafamiliale** Condițiile creării climatului moral şi psihologic pozitiv în cadrul familiei. Democratizarea relațiilor intrafamiliale. Stiluri de relaționare familială. Relațiile soț-soție, copii-părinți. Rolul soției şi a soțului în crearea climatului moral. Relația bunici-părinți-nepoți. **Concepte-cheie:** - Climat moral şi psihologic al familiei - Democratizarea relațiilor intrafamiliale; - Stiluri de relaționare familială - Blocaje în relații şi comunicare

REPERE TEORETICE:

Conceptul de *educație pentru democrație*, având un conținut preponderent social, include şi unul individual, care permite raportarea omului la sine, exprimându-se la nivel de conduită într-un ansamblu de trăsături personale precum: modestia, demnitatea,

onestitatea, patriotismul, spiritul de inițiativă, independența, creativitatea, curajul. Conținutul social al conceptului vizează valorile ce definesc societatea democratică, cum ar fi: toleranța, echitatea, solidaritatea, egalitatea în drepturi şi libertățile politice.

În accepțiunea noastră *educația pentru democrație* are un sens concret ce rezidă în interiorizarea valorilor democratice şi constituie chintesența educației civice doar într-o societate democratică. Dimensiunea fundamentală a acesteia o constituie educația morală, baza căreia se pune în familie şi se realizează în contextul practicii sociale. Gândul expus vine să ne confirme teza lui **G. Văideanu**, care susține că *nu se poate ajunge la democrație fără o educație temeinică şi nu există democrație în afara eticii* [Apud. 9], după cum nu există nici educație în afara societății şi nici în afara culturii şi a moralei familiale, aceasta deținând un loc central în plăsmuirea personalității umane. Experiența avansată a altor state, logica procesului educațional arată că numai înglobând într-un tot unitar efortul actorilor sociali la nivel de macro şi microstructură vom obține ceea ce ne dorim – o societate civilizată cu adevărat democratică, umană, deschisă spre inovații, a cărei educație şi cultură vor fi axate pe valorile fundamentale ale omenirii:

- *Adevărul,*
- *Binele,*
- *Frumosul,*
- *Dreptatea,*
- *Libertatea,*
- *Semnul,*
- *Sacrului.*

Prin urmare, pentru a realiza cu succes *educația pentru democrație* în cadrul familiei, trebuie să cunoaştem procesul complex de interrelaționare a componentelor identității comportamentului moral al personalității cu exigențele societății democratice (Figura 2).

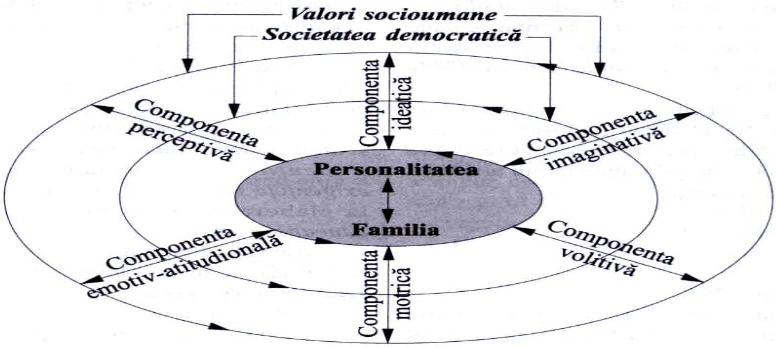

Figura 2. Mecanismul identității comportamentului moral în cadrul societății democratice

În consecință, toate componentele interferează şi participă activ la formarea culturii moral-civice şi democratice a individului. Este clar că *componenta perceptivă* asigură cunoaşterea, adică perceperea şi înțelegerea formelor de exprimare comportamentală, a sensurilor şi opțiunilor acestora; *componenta emoțional-atitudinală* reflectă sentimentele, convingerile şi atitudinile morale pozitive sau negative, cea *motrică* – se referă la acțiunile, deprinderile şi obişnuințele morale ale individului. În contextul dat, considerăm foarte importantă *componenta volitivă*, care reflectă capacitatea de autocontrol şi autoreglare a individului. Componenta *imaginativă* serveşte drept indice al aspirațiilor morale pentru anumite însuşiri de comportament şi în sfârşit, cea ideatică, denotă judecata şi discernământul moral-civic, reflecția morală privind valorile socio-umane, spiritul democratic şi critic asupra propriului comportament şi asupra conştiinței şi existenței sociale [90].

Un climat mai aproape de cel democratic, care are ca scop valorizarea copilului în spiritul educației pentru democrație presupune: dialog, dreptul la opinie, libertatea adecvată în îmbinarea cu anumite responsabilități şi obligațiuni, încrederea în copil, participarea

activă în viața familiei, aprecierea realizărilor obținute, stimulare. Particularitățile relaționale și comportamentale descrise le observăm doar în 37% de familii.

Investigațiile realizate și experiența acumulată pe parcursul a mai multor ani de colaborare cu familia și a educației acesteia în cadrul școlilor pentru părinți, întemeiate în diverse instituții de învățământ *și analiza detaliată a mecanismului de interrelaționare a identității comportamentului moral cu exigențele societății democratice,* ne-au orientat spre elaborarea unui model *de strategie a educației pentru democrație în cadrul familiei.*

Conturăm elementul de bază al acestei strategii pe care l-am concretizat într-un ansamblu de *condiții de democratizare a relațiilor părinți-copii:*

- stabilitatea normativă: existența și respectarea normelor, a unui regim / a unei discipline conștiente de viață;
- exemplul pozitiv al adulților privind comunicarea, relația, comportamentul etc.;
- libertatea adecvată și disciplinată în corespundere cu normele moral-etice și particularitățile de vârstă;
- stimularea și susținerea inițiativelor copilului;
- dezvoltarea respectului de sine în îmbinare cu respectul pentru alte persoane;
- dezvoltarea responsabilității și a capacității de a reflecta critic și obiectiv;
- eliminarea consecventă a metodelor de constrângere/supunere necondiționată prin înlocuirea acestora cu metodele de convingere, motivație, explicație, aprobare și stimulare a conduitelor pozitive cu caracter democratic;
- discuțiile familiale privind valorizarea copilului, autonomia și libertatea rezonabilă a acestuia;

- promovarea modelelor comportamentale şi relaționale părinți-copii, bărbat-femeie bazate pe consens, egalitate, complementaritate şi parteneriat;
- organizarea unui portofoliu al familiei privind cultura şi democratizarea relațiilor familiale şi educației copiilor;
- stimularea autoeducației: autodeterminării, autoaprecierii, autoperfecționării în baza evidenței obiective a acțiunilor şi faptelor copiilor;
- cunoaşterea şi respectarea drepturilor omului şi a copilului în condițiile vieții cotidiene;
- comunicarea empatică, deschisă, sinceră, persuasivă şi activă între toți membrii familiei;
- relații bazate pe încredere, toleranță, prietenie, dragoste, stimă şi securizare afectivă;
- promovarea unui mod sănătos de viață, axat pe valorile moral-spirituale, intelectuale, psihofizice şi estetice ale umanității şi neamului.

Următorul element constitutiv al strategiei nominalizate este *profilul moral al părinților, ce tind spre o familie democratică, care include următoarele calități:* optimism; creativitate; cultura moral-spirituală; cultura civică; caracter integru; echilibru moral-psihologic; spirit de observație; toleranță; empatie şi receptivitate; respect față de sine; respect; dragoste/ataşament față de ceilalți membri ai familiei; spirit autocritic; asumare de responsabilități şi obligațiuni moral-etice; abilități şi competențe privind armonizarea şi democratizarea relațiilor familiale.

Formarea şi perfecționarea acestor calități în procesul educației familiale vor asigura preîntâmpinarea distorsiunilor şi erorilor posibile în procesul democratizării relațiilor familiale copii-părinți. Analiza cadrului experiențial ne-a permis să stabilim următoarele distorsiuni:

- exagerarea sau abuzul privind libertatea copilului (oferirea unei libertăți totale fără a orienta şi ghida copilul în situațiile complicate sau dificile);
- filtrul mental care presupune selectarea unui singur detaliu şi insistarea exclusivă asupra acestuia, ceea ce diminuează reflectarea obiectivă şi de ansamblu a realității;
- afirmațiile categorice sau pripite privind unele aspecte din viața copiilor/adulților;
- promovarea modelului parental autoritar;
- promovarea modelului matern supus, maleabil, permisiv;
- efortul univoc, depus din partea unui membru pentru a democratiza şi armoniza relațiile familiale;
- alunecarea spre permisivism şi libertinism;
- exacerbarea/desconsiderarea „eu"-lui sau stimularea egocentrismului.

Acesta reprezintă al treilea element constitutiv al strategiei într-o familie democratică. În acest context se va apela mai frecvent la următoarele metode de educație a copiilor: convingerea, explicația, conversația, aprobarea, crearea situațiilor speciale, opinia publică, formată atent şi obiectiv, lectura, jocul, povața, povestirea morală, discuția pe marginea variatelor fapte şi evenimente cu caracter moral, civic, politic etc. În cazul aplicării dezaprobării trebuie să fim corecți, expliciți şi obiectivi [Apud 9, p.164-169].

Pentru a democratiza relațiile familiale trebuie să se respecte anumite cerințe, norme, reguli, care cu timpul sunt sintetizate în exigențe cu caracter generalizat, devenind esențiale pentru diverse laturi ale procesului educațional.

Principiile elaborate de noi [Ibidem] servesc drept *fundament teoretic* pentru umanizarea şi democratizarea relațiilor familiale. Ele reprezintă nucleul strategiei elaborate.

Cunoscute, conştientizate şi aplicate de către părinți în mod sistematic asigură limitarea şi chiar anihilarea intervențiilor coercitive, tratarea ostilă sau prea liberală a copiilor. ***Principiile de umanizare şi democratizare a relațiilor familiale*** *pe care le propunem ca linii strategice educaționale sunt:*

1. *Principiul unității şi al continuității axiologice între educația pentru democrație a familiei, educația morală şi civică,* care realizează interdependența acestora, având ca puncte de reper valorile fundamentale şi valorile democratice;
2. *Principiul cunoaşterii şi promovării consecvente a drepturilor omului şi a copilului,* asigura stabilitatea normativă şi cea relațională a familiei;
3. *Principiul promovării modelului de respectare a egalității de gen,* presupune formarea culturii de gen şi educația privind egalitatea în drepturi a bărbaților şi femeilor;
4. *Principiul participării active şi responsabile la viața familiei şi a societății,* constă în susținerea şi stimularea creativității şi inițiativelor atât în cadrul familiei, cât şi în cadrul comunității;
5. *Principiul formării unei atitudini pozitive față de viață şi democratizarea societății,* presupune echilibrarea intereselor personale cu cele familiale şi civice, deschiderea spre inovații;
6. *Principiul orientării educației familiale spre formarea unei personalități oneste, libere şi creative,* asigura armonizarea calităților moral-volitive, intelectuale cu spiritul democratic al personalității umane.

Principiile elucidate au fost deduse în baza analizei literaturii de specialitate şi a mecanismului de interrelaționale a componentelor identității comportamentului moral cu exigențele societății democratice.

Activități de învățare:

1. *Identificați condițiile creării climatului moral şi psihologic pozitiv al familiei.*
2. *Argumentați necesitatea democratizării relațiilor familiale.*
3. *Stabiliți stilurile şi specificul relațiilor familiale în contextul familiei armonioase.*
4. *Analizați Principiile de umanizare şi democratizare a relațiilor familiale.*
5. *Elaborați un model de democratizare a relațiilor familiale şi arătați cum acesta ar influența climatul psihologic al familiei.*

Tema 6

CULTURA TOLERANȚEI ÎN CADRUL FAMILIEI ŞI ARTA DIRIJĂRII CONFLICTELOR FAMILIALE

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	CONȚINUTURI
• să identifice dimensiunile şi coordonatele culturii toleranței; • să determine conținutul, formele şi metodele formării culturii toleranței în cadrul familiei; • să elaboreze strategii de comportare tolerantă şi de soluționare a conflictelor	**Subiectul 6. Cultura toleranței în cadrul familiei şi arta dirijării conflictelor familiale** Toleranța ca valoare etică. Structura acțiunilor tolerante. Modelul familiei ce posedă cultura toleranței. Conflictele familiale şi arta dirijării acestora în contextul culturii toleranței. Autoactualizarea: conflictul constructiv şi conflictul distructiv. Cultura dirijării conflictelor familiale. **Concepte-cheie:** - Cultura toleranței - Modelul familiei tolerante - Conflict constructiv - Conflict distructiv - Cultura dirijării conflictelor.

REPERE TEORETICE:

În istoria culturii şi civilizației, toleranța se consideră drept un mecanism unical ce a evoluat în procesul dezvoltării sociumului uman pentru a echilibra conviețuirea grupurilor sociale ce diferă prin speci-

ficul, posibilitățile şi formele sale de evoluție. Acest fapt ne face să conştientizăm că toleranța reprezintă *norma stabilității psihologice* a individului, ce îi permite acestuia să supraviețuiască în condițiile complexe şi variate ale comunității căreia îi aparține şi celei mondiale [5; 9].

Filosoful rus **Л.В. Скворцов** susține că toleranța *se prezintă ca un mecanism eficient de securizare valorică a alterității, de recunoaştere a pluralismului social şi identității spirituale a oamenilor*, ce necesită o consolidare sistematică în viața cotidiană [Apud 9, p.].

Dat fiind faptul că cercetătorii din domeniul științelor educației plasează problema formării unei personalități tolerante în arealul obiectivelor educației morale, această dimensiune implică valoarea de maximă generalitate a binelui moral, asumat în plan individual şi social, ce se află la baza procesului de formare-dezvoltare permanentă a conştiinței morale care include multitudinea valorilor etice.

Toleranța ca valoare etică reperează pe umanism şi ar putea fi convențional disociată într-un ansamblu de elemente constitutive ce se manifestă ca trăsături de personalitate:

- sensibilitatea care reprezintă capacitatea individului de a reacționa la diverşi excitanți;
- receptivitatea, capacitatea de a primi uşor şi cu interes informații variate din mediul ambiant;
- empatia, care este o formă de intuire a relației prin identificarea afectivă a individului;
- stabilitatea/cumpătarea, ce-i oferă individului echilibru psihoemoțional, fermitate, capacitatea de a-şi echilibra şi controla emoțiile;
- bunăvoința, ce se reflectă într-o purtare binevoitoare, cu tragere de inimă, îngăduință, comunicare empatică;
- delicatețea, ce se manifestă prin finețe, gingăşie, discreție, comportament atent;

- optimismul care rezidă în tendința de a vedea latura pozitivă a lucrurilor;
- încrederea în sine ce presupune sentimentul de siguranță privind propria persoană;
- autocontrolul, axat pe capacitatea de a te controla;
- comunicabilitatea, ce se reflectă în aptitudinea de-a stabili uşor relații cu alte persoane;
- deschiderea spre colaborare, cea ce înseamnă a fi înclinat spre participare activă alături de cineva;
- răbdarea, se manifestă în capacitatea de a suporta, a fi rezistent la anumite dificultăți;
- dragostea de oameni ce se manifestă printr-o atitudine pozitivă față de ființa umană;
- onestitatea ce include un ansamblu de trăsături; ea înseamnă a fi cinstit, *cum se cade*, corect etc.;
- responsabilitatea ce se manifestă prin atitudinea conștientă față de un lucru, o persoană sau față de îndeplinirea promisiunilor;
- altruismul ce reprezintă capacitatea unei persoane de a acționa dezinteresat presupune dăruire;
- sentimentul umorului care rezidă în capacitatea de a înțelege şi a accepta situații comice;
- acceptarea alterității, ceea ce înseamnă a accepta o altă persoană, viziunea altei persoane;
- acceptarea diversității care presupune a accepta diversitatea în diferitele ei forme şi ipostaze;
- fermitatea ce se manifestă prin hotărâre, curaj;
- tactul care se reflectă în capacitatea de a simți măsura în comportare;
- corectitudinea ce se manifestă printr-o comportare etică conform normelor morale;

- maturitatea care se reflectă într-un comportament matur, adecvat, în conformitate cu exigențele etice;
- cordialitatea ce se manifestă într-o atitudine afectuoasă, empatică, *caldă*, *sufletistă*;
- generozitatea care înseamnă mărinimie; însuflețit de idei sau sentimente alese;
- capacitățile de autoactualizare, care se manifestă în capacitatea persoanei de autoanaliză, autoapreciere adecvată, tendință spre autoperfecționare.

Prin înțelegerea într-o asemenea accepțiune a conceptului de toleranță, devine foarte important să conștientizăm că formarea acestor trăsături depinde de mai mulți factori: biologic, mediul sociocultural, educație, condiții economice și, numaidecât, de tendința spre autoperfecționare a omului. Ansamblul nominalizat de trăsături l-am definit ca o *cultură a toleranței* (sintagma ne aparține). Conceptul exprimă acțiunile individului ce se bazează pe umanism, stima în înțelegerea diversității fenomenelor lumii, ce se formează și se consolidează în cadrul familiei.

Experiența vieții și cercetările privind toleranța/intoleranța indivizilor demonstrează un moment important: personalitatea umană ce se autoactualizează, de fapt se realizează din punct de vedere social în ipostazele ce și le-a proiectat în calitate de: familist, părinte profesionist, cetățean. În acest context am definit conceptele constitutive ale acesteia:

- *toleranță familială*, concept ce denotă norma stabilității psihosociale a membrilor familiei, care asigură funcționalitatea familiei și echilibrul relațional în cadrul acesteia;
- *toleranță parentală*, concept ce denotă norma stabilității psihosociale a părinților, care asigură echilibrul relației părințiicopii, având ca reper respectarea drepturilor copilului;

- *toleranță fraternă*, concept ce denotă norma stabilității psihosociale în relațiile dintre frați și surori;
- *toleranță maternă sau paternă*, expresie ce va fi utilizată în cazul când vom analiza relația mamă-copil sau tată-copil în sensul dezvăluirii conținutului acesteia prin prisma trăsăturilor personalității tolerante;
- *cultura toleranței,* concept ce va fi utilizat atunci când analizăm toleranța ca valoare etică ce reperează pe umanism și tindem să evidențiem ansamblul de trăsături, incluse în comportamentul tolerant, care se formează și se consolidează în cadrul familiei în procesul educației și a conduitelor cotidiene.

Astfel, conform teoriilor umaniste ale personalității, principala năzuință a omului o reprezintă *autoactualizarea*, care presupune scopul final al dezvoltării personalității, obținerea unității ei integrale pe baza diferențierii, valorificării depline a potențialului biopsihologic și a integrării optime în familie și socium. Autoactualizarea presupune sprijinul pe sine, forțele proprii, prezența opiniei proprii, independente în principalele probleme vitale. După **A. Maslow**, autoactualizarea reprezintă procesul dezvoltării continue și a realizării practice a posibilităților prsihofizice [9, p.171-180].

Dacă analizăm condițiile realizării autoactualizării și mijloacele de comportare ce o asigură, conștiința identității apoi ne convingem că aceasta e imposibilă fără o autocunoaștere și fără tendința de autoperfecționare continuă, baza cărora se pune în familie.

Referindu-ne la necesitatea autocunoașterii și cultivării toleranței în cadrul familiei, nu putem trece cu vederea ***trăsăturile principale proprii personalității ce se autoactualizează***, *evidențiate de mai mulți cercetători și adaptate de noi în procesul realizării educației pentru familie în cadrul experimentului formativ* [1; 54; 109; 145; 275; 279; 285]:

- Perceperea adecvată şi conştientă a realităţii, a particularităţilor familiei şi capacitatea de a se orienta în dirijarea acestora. Libertatea de prejudecăţi, interesul faţă de ceea ce e nou interesant.
- Acceptarea propriei persoane, a semenilor şi a altora aşa cum sunt.
- Spontanietatea manifestărilor, simplitatea şi naturaleţea acestora în îmbinare cu respectarea rezonabilă a tradiţiilor şi ceremoniilor familiale, stabilite cu o doză de conformism conştientizat.
- Orientarea constructivă. Personalităţile ce se autoactualizează îşi concentrează atenţia nu numai la interesele strict individuale, ci şi la scopurile familiale şi sociale mai ample.
- Majoritatea persoanelor ce se autoactualizează sunt buni familişti, părinţi, îşi consacră viaţa unei vocaţii etc.
- Capacitatea de a privi viaţa cu *ochi deschişi*, de a o estima în mod obiectiv, constructiv, nepărtinitor, tolerant.
- Autonomia şi independenţa, stabilitatea la factorii perturbatorii ce exercită diverse influenţe.
- Trăirea – limită, ce se caracterizează prin senzaţia de catharsis.
- Prospeţimea percepţiei, priceperea de a găsi de fiecare dată ceva nou în ceea ce e deja cunoscut.
- Sentimentul de solidaritate, coeziune cu familia, comunitatea şi omenirea, conştientizarea propriei persoane ca cetăţean al Omenirii.
- Lipsa manifestărilor de duşmănie în relaţiile interpersonale. Prietenia cu alte personalităţi ce se autoactualizează; cerc larg al relaţiilor interumane, deschidere spre colaborare.
- Spiritul democratic în interacţiuni. Disponibilitatea de a învăţa de la alţii; acceptarea altor viziuni.

- Simțul *filosofic* al umorului. Privesc la viață în general şi la sine, în particular, cu o suficientă doză de umor.
- Convingeri morale, etice, atitudini valorice stabile. Personalitățile ce se autoactualizează se comportă tacticos, etic; percep şi valorizează binele, frumosul; evită comportamentele negative; sunt orientate spre scop, iar mijloacele le subordonează acestui scop.
- Posedă creativitate, indiferent de faptul cu ce fel de activitate se ocupă; este creativ şi în calitate de familist, părinte, bunic, profesionist, cetățean etc.;
- Nonconformismul, dar şi lipsa predispoziției pentru spiritul de revoltă nesăbuit. Individul nu acceptă necondiționat acea cultură la care aparține după origine, ci are o atitudine critică, năzuind să aleagă din ea totul ce e mai bun şi prosper, fiind tolerant față de alte culturi.

Putem conchide că autoactualizarea nu se poate desfăşura eficient fără cunoaşterea de sine, care presupune capacitatea de a ține un dialog interior – *dialogul cu tine însuți* şi, în esență, include un comportament tolerant.

Aşadar, formarea *poziției interioare* a individului presupune prezența structurilor conştiinței de sine şi a structurilor opozițional-evaluative/sovestea [9; 10; 11 etc.], care asigură procesul comparării, identificării, evaluării şi reevaluării trăsăturilor personalității, realizării posibilităților acesteia, ceea ce creează un şir de condiții favorabile pentru formarea şi consolidarea trăsăturilor de personalitate ce presupun toleranța. Este uşor de observat că trăsăturile proprii personalității ce se autoactualizează, descrise de **A. Maslow** [13], nu rezervă timp şi spațiu intoleranței, deoarece aceasta îl *macină* pe om din interior, îl sustrage de la autoperfecționare. Cunoscând trăsăturile principale proprii personalității ce se autoactualizează, devin clare obiectivele,

conținutul şi metodele de educație care pot fi aplicate în familie pentru a pune baza fundamentului autoactualizării şi formării personalității tolerante.

Comportamentul tolerant al individului poate fi obținut în baza educației morale a acestuia și, anume, în baza formării unității dintre conștiință și conduita morală ce presupune o atitudine tolerantă.

Din punct de vedere pedagogic, cultura toleranței, ca şi morala familială, reprezintă fundalul etic şi psihosocial pe care se desfăşoară acțiunea educativă, inclusiv acțiunea morală.

Profilul moral al familiei depinde de sistemul moral al societății cu care familia interacționează permanent. Morala, ca fenomen social, reflectă relațiile ce se stabilesc între oameni. Ca formă a conştiinței sociale, morala include într-un tot întreg următoarele componente: idealul, valorile, normele, regulile comportamentale, care, împreună, constituie structura sistemului moral. Esența idealului moral se manifestă prin valorile, normele şi regulile morale. Acesta apare ca un model, o imagine a perfecțiunii umane spre care trebuie să tindă fiecare om.

Activități de învățare:

1. *Identificați specificul toleranței umane.*
2. *Analizați structura acțiunilor tolerante.*
3. *Determinați şi explicați conflictele familiale şi arta dirijării acestora în contextul culturii toleranței.*
4. *Elaborați modelul familiei ce posedă cultura toleranți.*
5. *Proiectați autoperfecționarea membrilor familiei din perspectiva formării comportamentului tolerant, care ar avea la bază unitatea dintre conştiința şi conduita morală.*

Tema 7

FAMILIA ŞI COPIII. OPTIMUL FAMILIAL ŞI FORMAREA PERSONALITĂȚII COPILULUI

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	**CONȚINUTURI**
• să caracterizeze dimensiunile şi coordonatele educației familiale; • să determine conținutul, formele şi metodele educației copiilor în familie; • să explice rolul mamei şi al tatălui în educația copiilor; • să elaboreze strategii de educație a copiilor în cadrul familiei;	**Subiectul 7. Familia şi copiii. Optimul familial şi formarea personalității copilului** Idealul educațional şi familia. Stilul educativ familial, intercomunicarea, relaționarea; comportarea şi tipul familiei. Arta înțelegerii şi educației copilului de la naştere până la şcoală. Particularitățile educației copilului de vârstă şcolară în cadrul familiei. Crizele de vârstă şi optimul educației familiale. Strategii, forme, metode de educație a copiilor în familie. Profilul moral şi profilul intelectual al educației familiale. Educația psihofizică a copiilor. Educația estetică în cadrul familiei. Educația tehnologică şi cultivarea deprinderii de muncă. Formarea modului sănătos de viață. **Concepte-cheie** - Formarea personalității copilului - Educația familială - Ideal educațional - Conținuturi generale ale educației - Forme; metode; strategii educative - Optimul familial - Mod sănătos de viață

REPERE TEORETICE:

Idealul educațional și familia

Reieşind din problematica lumii contemporane, **G. Văideanu** în lucrarea sa *Educația la frontiera dintre milenii*, elucidează noile tipuri de conținut, ce vin să imprime educației un caracter deschis, centrat pe cultivarea valorilor cultural-spirituale, asociindu-se cu orientarea pragmatică a acesteia. Autorul menționează următoarele tipuri de conținut:

- educație pentru pace;
- educație ecologică;
- educație pentru participare şi democrație;
- educație demografică;
- educație pentru schimbare şi dezvoltare;
- educație economică şi casnică modernă;
- educație pentru timpul liber;
- educație pentru deprinderile fundamentale ale omului;
- educație pentru o nouă ordine internațională;
- educație interculturală.

Aceste noi conținuturi au pătruns şi încep să pătrundă în învățământul preuniversitar, fie sub forma de noi discipline sau noi moduluri, fie sub formă de *conținuturi difuze* sau distribuite în cadrul mai multor activități practice sau extraşcolare.

Aici mai putem face o completare: noile conținuturi treptat, cu anumite dificultăți, dar sigur pătrund în viața, educația și relațiile de familie [24].

Arta înțelegerii și educației copilului de la naștere până la şcoală

Apariția copilului pe lume este o minune. Cu adevărat fericită devine familia în care se naşte un copil. Viața de familie se corelează cu acest fenomen frumos, multaşteptat de ambii soți. Fenomenul dat pune

la încercare maturitatea tinerilor, dragostea lor, responsabilitatea, competența, disponibilitatea pentru dăruire, altruism, stăpânire de sine, tact şi compasiune.

Familia, ca factor educațional, își lasă amprenta decisivă în fazele de început ale ontogenezei. De modul în care familia influențează dezvoltarea copilului în primii ani de viață depinde comportamentul socio-relațional al viitorului adult. De aici şi necesitatea acut sesizată astăzi în societate de educație a părinților, eficientizare a relațiilor familiale, valorizare a parteneriatului educativ. Părinții şi ceilalți actori care contribuie la educarea copiilor în primii ani de viață trebuie să mediteze asupra responsabilității pe care o au în formarea personalități acestora, *familia fiind cea dintâi şcoală* în care copiii învață să se comporte în viață şi societate.

Formula educativă eficientă pentru oricare vârstă este **familia nucleară formată din mamă, tată, copil, la care se adaugă necesitatea unui climat armonios, deoarece, aşa cum sesizează Stekel W., *oamenii nefericiți nu au dreptul de avea copii*** [Apud 9].

Nuanțând ideea, conchidem că părinții nu trebuie să trăiască *prin procură*, adică prin viața copiilor, ci să aibă dreptul la o viață şi o profesie de sine stătătoare, care să le asigure realizarea personală, împlinirea şi fericirea umană.

Optimul familial pentru micuț nu poate fi creat în afara jocului. Jocul pentru copilul de vârstă fragedă este ca o poveste sau o povestire mică cu demonstrarea acțiunilor, a jucăriilor. Copilul se autoexprima mai bine în joc decât în limbaj. Cei mai buni parteneri de joc sunt părinții sau o persoană care cunoaşte bine copilul, inclusiv frații sau copiii vecini.

Vârstă preşcolară reprezintă următoarea etapă foarte importantă de valorizare a jocului în viața copilului. Ea aduce cu sine o avalanşă de schimbări în planul dezvoltării anatomofiziologice, dezvoltării psihice,

intelectuale şi morale ale copilului, în cadrul relațional, asigurând eficiența consolidării experienței comportamentale. Cu toate că foarte mulți copii încep a frecventa grădinița după 3 ani, părinții continuă să rămână responsabili de formarea habitusului primar al copilului său. Anume în aceste condiții, părinții, care doresc a fi eficienți, își completează şi perfecționează cunoştințele şi competențele sale cu privire la educația copiilor şi armonizarea relațiilor familiale. Astfel, conduita părinților trebuie să corespundă normelor moral-etice, să contribuie la stimularea acțiunilor şi faptelor pozitive ale copilului. Părinții eficienți aplică strategiile şi metodele de influențare adecvate vârstei, genului, particularităților de personalitate, situației concrete [9; 10; 11 etc.].

Vârsta şcolarului mic începe cu trecerea şi inserția copilului într-un mediu social nou – şcoala.

Disponibilitățile fizice se integrează treptat dinamicii solicitărilor psihice. Continuă procesele de creştere şi maturizare la nivelul sistemului nervos, are loc diminuarea egocentrismului, creşte sociabilitatea, care încă nu este diferențiată; se dezvoltă constructivismul, ce îşi caută tot mai multe prilejuri de a se exercita şi de a se impune ca dominantă (M. Zlate, 1992).

Mediul şcolar aduce cu sine un climat mai rece, distanțat şi mai puțin protector decât cel familial şi cel din grădiniță. Acest fapt stă la baza apariției multor conflicte de ordin intern şi, desigur, de ordin extern – la nivel interpersonal.

Progrese importante de-a lungul micii şcolarități realizează percepția, atenția, memoria, gândirea, imaginația, voința. Se consolidează construcțiile logice, devenind mediate, reversibile; se dezvoltă operațiile gândirii, se formează capacitățile citit-scriesului, ceea ce susține progresele limbajului. Statutul de şcolar al copilului îi schimbă poziția şi în familie. Această perioadă, înscrisă în limite cronologice asemănătoare, de facto, poate decurge diferit la diferiți copii.

O categorie de copii denotă interes pentru activitățile intelectuale, le transpun în joc, sunt activi, preferă să citească, să deseneze, etc., pe când altă categorie de copii, au nivel scăzut de activitate, sunt nediscip-linați, capricioşi, cu greu îşi concentrează atenția sau sunt hiperactivi.

Tablourile externe ale conduitelor descrise denotă o necoinci-dență a nivelurilor constituirii premiselor necesare pentru începutul noii forme de activitate – învățătura.

Schimbarea modului de viață, noul regim de activitate, produc copilului şi familiei multe griji, necazuri, dificultăți, ceea ce poate deveni şi un *teren favorabil* pentru un şir de conflicte părinți – copii. Anume în această perioadă complicată pentru copil şi familie învăță-torul trebuie să fie atent, acordându-le ajutor ambelor părți pentru a le uşura şi a face mai eficientă adaptarea lor la cerințele şcolii.

Aici concepem rolul prioritar al serviciului psihologic din scoală, care ar trebui să învețe adulții a acționa împreună în direcția cultivării intereselor cognitive şi a capacității de reglare a manifestărilor compor-tamentale negative, pentru ca copiii să îndrăgească din tot sufletul învățătura, şcoala şi să poată însuşi conținutul noțiunilor şi normelor care stau la baza sentimentelor morale.

Vârsta pubertară marchează încheierea copilăriei propriu-zise şi începutul adolescenței, de aceea în tabloul ei psihologic întâlnim îmbinări curioase ale unor particularități ce țin de mica şcolaritate cu acelea ce prefigurează ținuta adolescentină.

Puberul este încă un copil, dar un copil care *din când în când tinde să-şi depăşească copilăria şi care mai mult decât în oricare din perioadele precedente prelungeşte această copilărie spre viitor* (P. Osterrieth).

Deşi activitatea dominantă rămâne învățarea, aceasta se modi-fică, devenind mai conştientă, amplă, diferențiată.

Viața familială şi şcolară a puberului este completată de viața lui socială, manifestată prin intermediul inserției sale în grupul de similitudine (de egali) şi a contactului mai direct cu lumea adulților.

Puberul are nevoie de independență, de relații în grup, el asimilează competențe de comunicare în baza normelor de conduită moral-etică. Deşi se începe a detaşa de familie, puberul mai simte acut nevoia de afecţiune, ocrotire şi atenţie din partea părinţilor.

Formațiunea nouă a acestei vârste o constituie tendința spre maturitate, formarea conştiinţei morale, începutul autoaprecierii şi autodeterminării.

Considerăm drept particularitate deosebită a puberului nevoia de împlinire, care se manifestă în aşteptarea unui lucru ce până acum nu a avut loc.

Puberul aşteaptă *să fie mai repede mare, să devină cineva, să devină el însuşi, să fie personal*. De aici se observă o neîncredere, o nesatisfacţie; oscilații între impulsivitate şi nehotărâre, o contradicţie internă.

În pofida acestor fenomene, puberul dispune de un instrument psihic, deosebit de important, care îl va ajuta să-şi satisfacă necesitatea de împlinire – ***Eu***-l propriu, ce a devenit un factor rațional, deoarece îi oferă copilului forța de a stăpâni emoțiile şi acțiunile, de a reflecta asupra acestora (G. Allport, 1981; P. Osterrieth etc.).

Adolescenţa reprezintă o perioadă deosebită în viața omului, cu o dinamică excepțională în timp, în procesul căreia apar aşa formațiuni noi ca: interesele şi idealurile morale, convingerile şi concepţia despre lume, autoconştiinţa; se constituie autodeterminarea profesională şi socială.

Considerând vârsta adolescentină deosebit de importantă pentru formarea personalității, părinții îi acordă o atenție deosebită.

La finele analizei fenomenului *copil-factorul*, este necesar să menționăm că trecerea de la o vârstă la alta poate avea loc brusc, critic sau treptat, lent.

Consecutivitatea perioadelor de vârstă e determinată de succesiunea perioadelor stabile şi critice.

E important ca adulții să cunoască particularitățile distinctive ale perioadelor critice.

În primul rând, e bine să știm că criza poate începe pe neașteptate, brusc, iar agravarea ei se produce pe la mijlocul acestei perioade. Perioadele critice decurg diferit, la adolescenți se constată o mare variabilitate a manifestărilor comportamentale.

Crizele de la un an și cele de la trei ani se pot manifesta prin capricii frecvente ale copiilor, îndărătnicia lor.

Criza de la 7 ani se manifestă prin dereglarea echilibrului psihologic, prin instabilitatea dispoziției, a voinței, concomitent observându-se și o independență crescândă a copilului.

Criza de la 10/11 ani se poate manifesta prin încăpățînare, negativism; **cea de la 14/15 ani** – prin micșorarea productivității intelectuale, deoarece are loc trecerea la o formă mai superioară a activității mintale, bazată pe înțelegere și deducție.

Criza de la 17/18 ani ține de detașarea adolescentului de familie și se poate manifesta printr-o *izolare* de părinți, tendințe exagerate spre autonomie și independență; conduite exaltate sau originale, proteste și conduite neadecvate.

În concluzie, scoaterea în relief a particularităților esențiale a primului factor va contribui la conștientizarea acestora și formarea competențelor și eficienței parentale.

Factorul parental (*părinte-factor*) reprezintă un fenomen complex comportamental ce reflectă atitudinea emoțională a părinților față de copil, care se poate manifesta în trei ipostaze:

- în stilul comunicării adultului cu copilul;
- în tendința și orientarea adultului spre cunoașterea personalității copilului;
- în capacitatea și dorința de a înțelege copilul.

Indiferent de gradul manifestării primului factor în diada relațională părinte-copil, situația care i-a impus pe părinți să se adreseze psihologului a fost sesizarea neeficienței sale în comunicarea cu copilul.

În acest context, evidențiem **patru cauze principale ale atitudinii parentale neeficiente:**

1. Incompetența psihologică și pedagogică a părinților;
2. Axarea pe stereotipuri distorsionate în educația copiilor;
3. Problemele și dificultățile personale ale părinților prin prisma cărora se comunică se cu copiii;
4. Relații dezarmonioase, conflictuale și comunicarea neeficientă cu alți membri ai familiei.

În scopul înțelegerii scenariului și a mecanismului derulării conflictelor familiale părinți-copii, ilustrăm cauzele nominalizate mai sus cu câteva exemple din activitatea de consiliere a familiei [9; 10; 11 etc.].

Activități de învățare:

1. *Caracterizați dimensiunile și coordonatele educației familiale.*
2. *Determinați conținutul și specificul educației familiale pentru fiecare vârstă a copilului.*
3. *Explicați rolul mamei și al tatălui în educația copilului.*
4. *Elaborați strategii de educație familială pentru fiecare dimensiune (ed. morală, intelectuală, estetică, psihofizică, tehnologică).*

Tema 8

EDUCAȚIA PENTRU FAMILIE ÎN PLANUL EDUCATIV FORMAL-NONFORMAL-INFORMAL

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	CONȚINUTURI
• Să determine scopul, obiectivele și conținutul educației pentru familie; • să elaboreze un plan de educație familială; • să elaboreze un program de educație pentru familie a adolescenților.	**Subiectul 8. Educația pentru familie în planul educativ formal-nonformal-informal** Locul și rolul instituției de învățământ și a familiei în educația și pregătirea pentru viața de familie a copilului/ adolescentului. Educația pentru familie prin prisma *noilor educații*. Pregătirea copiilor și adolescenților pentru viața de familie. Informarea psihopedagogică și educarea părinților. Parteneriatul educațional ca strategie optimă de educație pentru familie a elevilor și părinților. **Concepte-cheie:** - Educația pentru familie - Parteneriat educațional - *Noile educații* - Educația părinților - Strategia EF

REPERE TEORETICE:

Planul educativ formal-nonformal-informal vizează delimitarea cadrului și a modalităților de realizare a activității de formare și

dezvoltare a personalității prin intermediul acțiunilor/influențelor pedagogice diferențiate în timp, spațiu și formă.

În literatura de specialitate acesta este definit prin conceptul pedagogic de formă generală a educației.

În subcapitolul respectiv vom analiza *educația pentru familie* prin prisma posibilităților celor trei forme/planuri generale ale educației: formal-nonformal-informal.

Din optica filosofiei educației, forma reprezintă nu numai învelișul exterior al ansamblului de acțiuni și influențe educative, ci și modalitățile de structurare internă a elementelor constitutive în raport cu poziția exigențelor normative, în cazul educației formale; cu flexibilitatea și adaptabilitatea cerințelor opționale și facultative, în cazul educației nonformale, și în raport cu spontanietatea și extinderea influențelor, în cazul educației informale.

Cercetătorii din domeniul științelor educației continuă să studieze conținutul valorificării și evoluția *noilor educații* relevând faptul că în categoria acestora pot fi încadrate și tendințele promovate de UNESCO după 1990 sub genericul educația pentru valori, abordate cu referire la problematica lumii contemporane. Astfel, în categoria *noilor educații* sunt incluse educația pentru cetățenia democratică, educația pentru munca de calitate, educația pentru viața privată, educația pentru tehnologie și progres, educația intelectuală și pentru înțelegerea problematicii lumii contemporane, educația religioasă, educația estetică și pentru tradițiile naționale, educația pentru sănătate și educația pentru familie (S. Cristea, 2003).

După cum am menționat anterior noile educații pot fi adaptate atât la formele generale ale educației cât și la conținuturile generale ale acesteia.

Literatura de specialitate elucidează patru demersuri de proiectare și integrare a noilor educații în activitatea instructiv-educativă:

a) demersul infuzional, ce presupune abordarea problematicii noilor educații în cadrul temelor la diverse discipline şcolare;
b) demersul modular, care poate fi realizat în cadrul disciplinelor de studiu prin intermediul modulului respectiv, integrat la nivelul unor trepte şcolare şi la nivelul conținuturilor generale ale educației, reflectându-se în diverse activități extradidactice sau extraşcolare;
c) demersul disciplinar, ce se realizează în cadrul disciplinelor de studiu, prevăzute de planul de învățământ;
d) demersul transdisciplinar, ce asigură abordarea noilor educații la nivelul unor sinteze ştiințifice care se realizează trimestrial, semestrial sau anual, de către echipele de profesori-formatori pregătite în domeniul vizat prin intermediul unor lecții de sinteză, seminarii, dezbateri tematice, conferințe, mese rotunde, concursuri etc.

Logica procesului şi a activității educaționale ne-a orientat spre studierea posibilităților celor trei forme generale ale educației din perspectiva EF.

Această investigație teoretico-aplicativă s-a soldat cu elaborarea unei Scheme pedagogice de realizare a EF în planul formal-nonformal-informal, care ne-a servit drept instrument de analiză-precizare-proiectare-realizare a conținuturilor respective, cunoaştere şi consolidare a conexiunilor şi interdependenței dintre planurile formal-nonformal-informal (Figura 3), la studie-rea opiniei actorilor implicați în procesul EF.

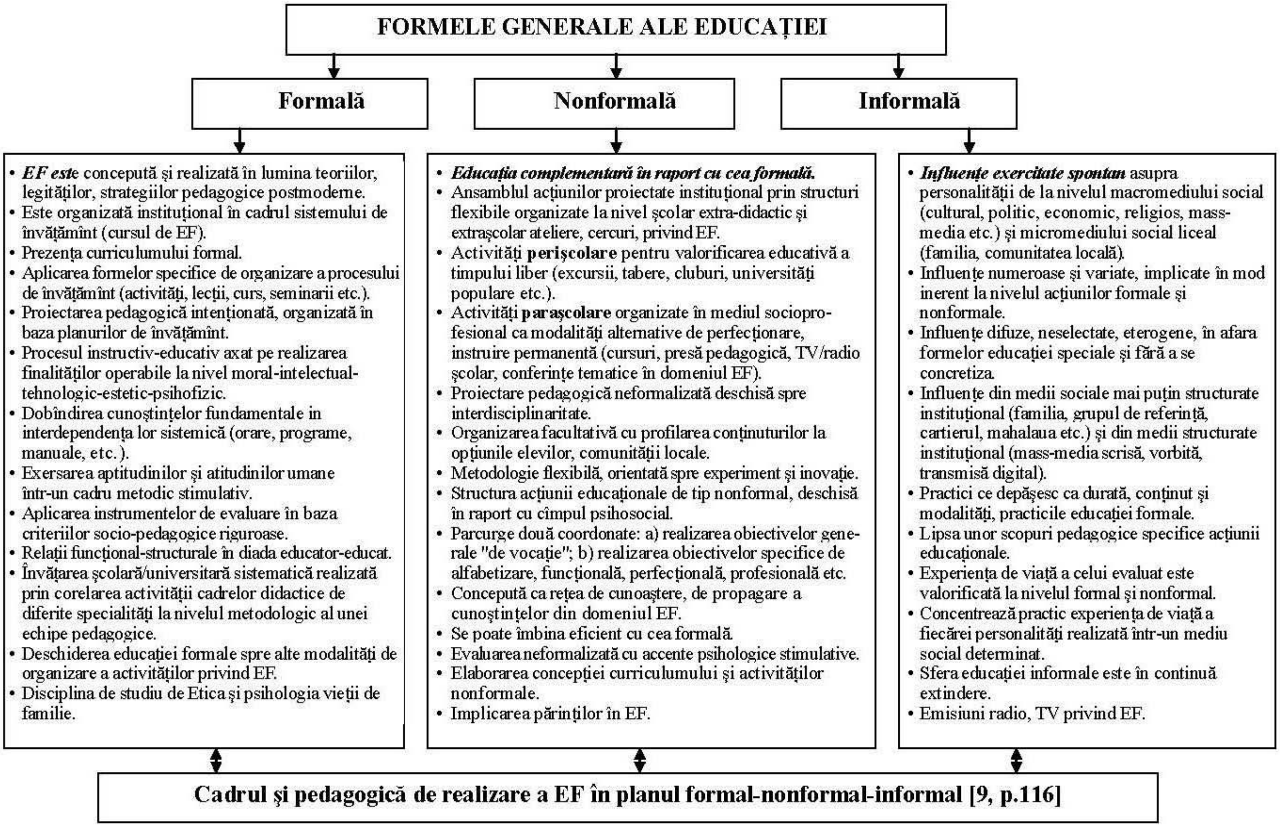

Figura 3. Schema pedagogică de realizare a EF în planul formal-nonformal-informal [9, p.116]

În contextul educației pentru familie propunem o schemă a Sistemului educației pentru familie (care a fost elaborată și fundamentată în lucrarea *Tratat de educație a familiei. Pedagogia familiei*, 2008, Larisa Cuznețov).

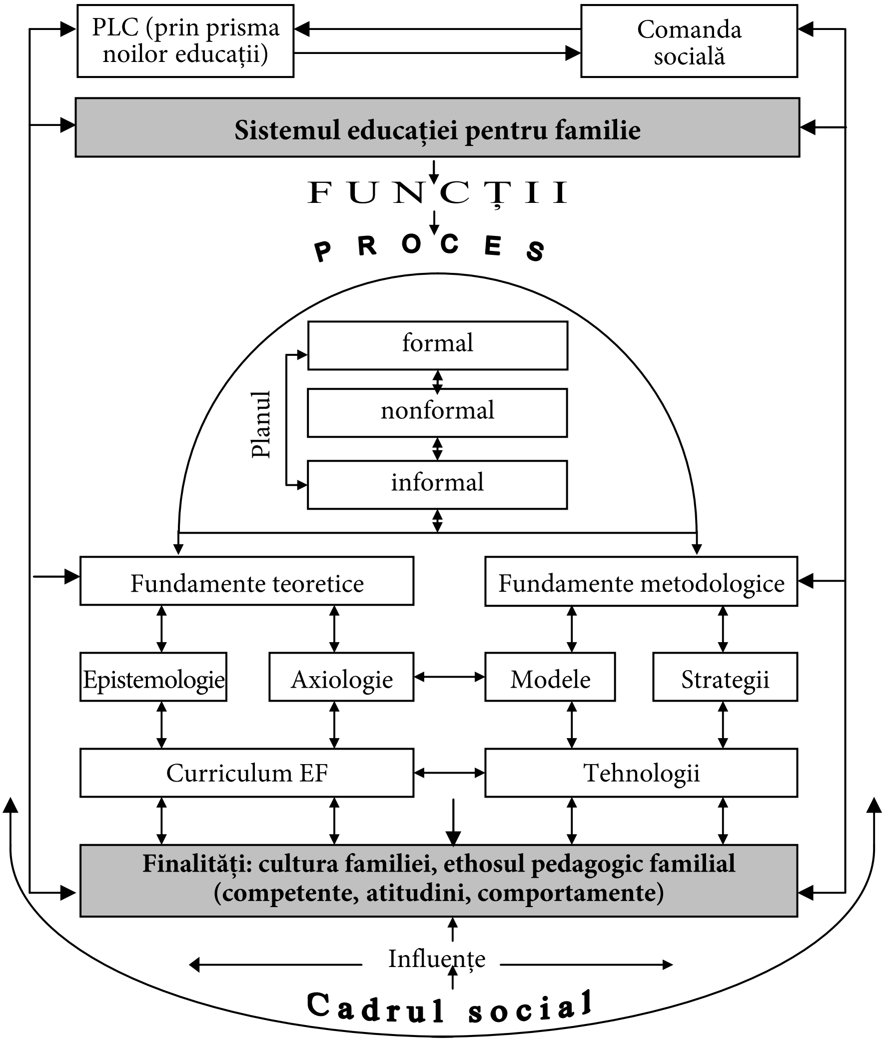

Figura 4. Sistemul Educației pentru familie [9, p.198]

Activităţi de învăţare:

1. *Determinaţi scopul, obiectivele şi conţinutul educaţiei pentru familie.*
2. *Caracterizaţi aspectele educaţiei pentru familie în cadrul învăţământului preşcolar, învăţământul primar, gimnazial, liceal, universitar.*
3. *Elaboraţi strategii şi programe de educaţie pentru familie în contextul valorificării copiilor şi adulţilor.*
4. *Întocmiţi o agendă de recomandări pentru familie cu privire la armonizarea relaţiilor familiale.*
5. *Elaboraţi programe de educaţie a copiilor în cadrul familiei.*

BIBLIOGRAFIE:

1. **Ariès, Ph.** *"L'Évolution des rôles parentaux" in Famille d'aujourd'hui, Actes du colloque consacré a la Sociologie de la Famille.* – Bruxelles: Éditions de l'Institut de Sociologie, Université Libre de Bruxelles, 1963 (17, 18, 19 mai).
2. **Ariès, Ph.** *L'Enfant et la vie familiale sous l Ancien.* Rĕgime 2-ème édition. – Paris: Éditions de L'Institut de Sociologie, 1973 (prima ed.), 1960.
3. **Ballion, R.** *Les Consommateurs d'ecole. Stratégies éducatives des familles.* – Paris: Strock, 1982.
4. **Berge, André.** *Profesiunea de părinte.* – Bucureşti: EDP, 1977.
5. **Berger, G.** *Omul modern şi educația sa.* – Bucureşti: EDP, 1973.
6. **Biblia.** *Sfânta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament.* – Minsk: Picorp, 1994
7. *Codul familiei al Republicii Moldova.* – Chişinău, 2003.
8. **Cuznețov, Larisa.** *Curriculum Educația pentru familie.* – Chişinău: Museum, 2004.
9. **Cuznețov, Larisa.** Tratat de educație pentru familie. Pedagogia familiei. Chişinău: CEPUSM, 2008.
10. **Cuznețov, Larisa.** Educație prin optim axiologic. Chişinău: Primex-Com S.R.L., 2010.
11. **Cuznețov, Larisa.** Filosofia practică a familiei. Chişinău: CEP USM, 2013.
12. **Fromm, E.** *Texte alese. Arta de a iubi.* – Bucureşti: EDP, 1983.
13. **Maslow, A.H.** *Motivation and personality*, 2nd. Ed. New-York-Londonm 1970.
14. **Mead, M.** *Le Fossé des generations (tr. fr.).* – Paris: Denoël, 1970, 1971.
15. **Morval, M.V.G., Biron, G.** *Èducation et famille*, Briuxelles, De Boeck – Wesmael, 1994.

16. **Mitrofan, I., Mitrofan, N.** *Familia de la A ... la Z. Mic dicționar al vieții de familie*, Bucureşti, 1991.
17. **Parsons, T., Bales, R.F. et.al.** *Family, Socialization and Interaction Process.* – Illinois, The Free Press, Ghencoe, 1995.
18. **Segalen, M.** *Sociologie de la famille.* – Paris: Armand Colin, 1981.
19. **Segalen, M.** *Sociologie de la famille.* – Paris: Armand Colin, 1996.
20. **Stănciulescu, E.** *Sociologia educației familiale.* – Iaşi: Collegium, Polirom, 1997.
21. **Stănciulescu, E.** *Sociologia educației familiale.* – Iaşi: Collegium, Polirom, 2002, vol.1.
22. **Stănciulescu, E.** Sociologia educației familiale. – Iaşi: Collegium, Polirom, 2002, vol.2.
23. **Telleri, F.** *Pedagogia familiei.* – Bucureşti: EDPRA, 2003.
24. **Văideanu, Gh.** *Educația la frontiera dintre milenii.* – Bucureşti: Ed. Politică, 1988.
25. **Ziglar, Z.** *Secretul căsniciei fericite.* – Bucureşti: Curtea Veche, 2001.
26. **Айзенк, Ганс.** *Язык счастья.* – Москва: ЭКСМО-Пресс, 2002.
27. **Варга А.Я.** *Системная семейная психотерапия: Краткий лекционный курс.* – Москва: Речь, 2001.
28. **Лесгафт П.Ф.** *Семейное воспитание ребенка и его значение.* / Избр. пед. соч. в 2-х томах). – Москва, 1951.
29. **Райгородский Д.Я.** (сост.). *Психология семьи (хрестоматия).* – Изд. дом. "Бахрах-М", 2002.
30. **Эйдемиллер Э.Г., Юстицкас В.** *Психология и психотерапия семьи.* – Санкт-Петербург – Харьков – Москва – Минск: Питер, 1999.

Larisa Cuznețov

PEDAGOGIA ŞI PSIHOLOGIA FAMILIEI
SUPORT DE CURS

Semnat pentru tipar Formatul 60 × 84 1/16.
Coli de autor. Coli de tipar. Comanda _.
Tirajul 200 ex.
Tipografia CEP USM
Chişinău, str. A. Mateevici, 60
tel.57-74-45